

Zabranjene vrste oružja u međunarodnom pravu oružanih sukoba

Jodanović, Elena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:806656>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

KATEDRA ZA MEĐUNARODNO PRAVO

ELENA JODANOVIĆ

ZABRANJENE VRSTE ORUŽJA

U MEĐUNARODNOM PRAVU ORUŽANIH SUKOBA

DIPLOMSKI RAD

mentor: prof.dr.sc. Maja Seršić

Zagreb, 2023.godine

Izjava o izvornosti

Ja, Elena Jodanović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

_____ Elena Jodanović v.r. _____

(potpis studenta)

SAŽETAK

Međunarodno pravo oružanih sukoba sadrži temeljna načela i pravila koja reguliraju izbor i zabranjuju ili ograničavaju uporabu određenih vrsta oružja. Osnovni kriterij za ocjenu klasificira li se određeno oružje kao zabranjeno, dva su temeljna načela, načelo razlikovanja civila i boraca te zabrana uzrokovanja nepotrebnih patnji boraca. U slučaju nepostojanja pravila za pojedini slučaj, stranke oružanog sukoba uvijek trebaju imati na umu da njihovo djelovanje mora biti u skladu s načelima čovječnosti i zahtjevima javne savjesti, kao minimuma utvrđenog Martensovom klauzulom. S obzirom na raznolikost i brojnost oružja, rad stavlja fokus na dvije velike skupine, konvencionalno i oružje za masovno uništenje. U odnosu na te vrste, prikazan je razvoj pravila međunarodnog prava oružanih sukoba od prve formalne zabrane određene vrste oružja 1868. godine pa sve do pokušaja sveobuhvatne zabrane nuklearnog oružja, kao najopasnije vrste. Donošenjem pravila koja se primjenjuju u oružanom sukobu i u vezi s njime, međunarodna zajednica ulaže napore kako bi bila korak bliže ka ostvarenju krajnjeg cilja, humanizacije ratovanja.

Ključne riječi: međunarodno pravo oružanih sukoba, razoružanje, zabranjene vrste oružja, načelo razlikovanja civila i boraca, zabrana uzrokovanja nepotrebnih patnji boraca, konvencionalno oružje, oružje za masovno uništenje

SUMMARY

International law of armed conflict contains basic principles and rules governing the choice of weapons and prohibits or restricts the use of certain weapons. The main criteria assessing whether a particular weapons is classified as prohibited are two basic principles, the principle of the distinction between civilians and combatants and the prohibition of inflicting unnecessary suffering to combatants. When there is no specific applicable rule of international law of armed conflict, the parties to the armed conflict should always keep in mind that their actions must be in accordance with the principles of humanity and dictates of the public conscience, as a minimum established by the Martens clause. Considering the variety and number of weapons, the paper focuses on two large groups of weapons, conventional and weapons of mass destruction. In relation to these groups, the paper shows the development of the rules of international law of armed conflict, from the first formal prohibition of a certain type of weapon in 1868. until the attempt to comprehensively ban nuclear weapons, as the most dangerous type. By adopting the rules applicable in armed conflict and in connection with it, the international

community makes efforts to be one step closer to the realization of the ultimate goal, the humanization of warfare.

Key words: international law of armed conflict, disarmament, prohibited types of weapons, the principle of the distinction between civilians and combatants, the prohibition of inflicting unnecessary suffering to combatants, conventional weapons, weapons of mass destruction

Sadržaj

1. UVODNE NAPOMENE	1
2. KONVENCIONALNO ORUŽJE	2
2.1. Definicija	2
2.2. Deklaracija iz Sankt Peterburga 1868.	3
2.3. Dum – dum meci	4
2.4. Konvencija o zabrani ili ograničavanju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj	5
2.5. Fragmenti	6
2.6. Mine	6
2.6.1. Zabrana polaganja podmorskih automatskih kontaktnih mina	6
2.6.2. Praksa država nakon donošenja Konvencije	9
2.6.3. Protokol o zabrani ili ograničenju upotrebe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II.)	10
2.6.4. Ottawska konvencija	13
2.7. Napalm i druga sredstva za uzrokovanje požara	18
2.8. Lasersko oružje	20
2.9. Uklanjanje eksplozivnih ostataka rata	21
2.10. Kasetno streljivo	23
2.10.1. Povijesna uporaba kasetnog streljiva bez ograničenja	23
2.10.2. Postojeća pravila međunarodnog prava primjenjiva na kasetno streljivo	24
2.10.3. Konvencija o kasetnom streljivu	25
3. ORUŽJE ZA MASOVNO UNIŠTENJE	27
3.1. Definicija	27
3.2. Kemijsko oružje	27
3.2.1. Postojeća pravna regulativa	29
3.2.2. Organizacija za zabranu kemijskog oružja	32
3.3. Biološko oružje	33
3.4. Nuklearno oružje	36
3.4.1. Pokusi nuklearnim oružjem	36
3.4.2. Postojeća pravila međunarodnog prava primjenjiva na nuklearno oružje	39
3.4.3. Ugovor o neširenju nuklearnog oružja	40
3.4.4. Savjetodavno mišljenje međunarodnog suda o dopustivosti nuklearnog oružja	42
3.4.5. Međunarodni ugovor o zabrani nuklearnog oružja	44
4. ZAKLJUČAK	46
LITERATURA	47

1. UVODNE NAPOMENE

Međunarodno pravo oružanih sukoba obuhvaća pravila koja uređuju odnose između subjekata međunarodnog prava za vrijeme oružanog sukoba i u vezi s njim. Pravila međunarodnog prava oružanih sukoba oblikuju dva međusobno suprotstavljena načela, načelo humanosti i načelo vojne potrebe. S jedne strane načelo humanosti zabranjuje nanošenje nepotrebne patnje, ozljeda ili razaranja koji nisu nužni za ostvarenje zakonitih vojnih ciljeva¹. S druge, strane načelo vojne potrebe dopušta samo onaj stupanj i vrstu vojne sile radi ostvarenja zakonitih vojnih ciljeva, odnosno predaje neprijateljskih boraca i uništenja vojnih objekata u najkraćem vremenskom roku uz minimalne gubitke života i sredstava. Ravnoteža između ta dva načela uspostavljena je već u Deklaraciji iz Sankt Peterburga 1868. godine gdje nalazimo prvu potvrdu ograničavanja vođenja neprijateljstava u okviru zahtjeva humanosti. Do danas najprihvaćeniji izraz međuodnosa temeljnih načela sadržan je u Martensovoj klauzuli, prvi puta ugrađenoj u preambulu Druge Haaške konvencije iz 1899. godine, a kasnije i u preambulu Četvrte Haaške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine. Prema Martensovoj klauzuli, „dok ne bude moguće donijeti cjelovitiji kodeks ratnih zakona, visoke ugovorne stranke smatraju usputnim utvrditi da, u slučajevima koji nisu obuhvaćeni odredbama koje su usvojile, stanovništvo i ratnici ostaju pod zaštitom i vladavinom načela međunarodnog prava koja proizlaze iz običaja ustanovljenih među civiliziranim narodima, iz zakona čovječnosti i iz zahtjeva javne savjesti“².

Martensova klauzula do danas je ostala putokaz u slučajevima koji nisu uređeni ugovornim ni običajnim međunarodnim pravom, a u kojima ne postoji sloboda djelovanja, već su zaraćene stranke vezane elementarnim zakonima čovječnosti.

Krajnji cilj pravila međunarodnog prava oružanih sukoba, humanizacija ratovanja, nastoji se postići postavljanjem ograničenja slobode stranka oružanog sukoba prilikom odabira metoda i sredstava ratovanja. Osnovni kriteriji za ocjenu zabranjenog oružja dva su temeljna načela

¹ Protokol I. iz 1977. uz Ženevske konvencije u čl. 52., st. 2. definira vojni cilj kao „one objekte koji po svojoj prirodi, po svome smještaju, po svojoj namjeni ili po svojoj upotrebi djelotvorno pridonose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelomično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija donosi u danim okolnostima očitu vojnu prednost“.

² Priredili: Davorin Lapaš i Trpimir M. Šošić, Suradnici: Božidar Bakotić, Vladimir Ibler, Maja Seršić, Nina Vajić, Budislav Vukas, Međunarodno javno pravo: izbor dokumenata, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 752.

prava oružanog sukoba, načelo razlikovanja civila i boraca te zabrana uzrokovanja nepotrebnih patnji boraca. Zabranjeno je oružje koje ne razlikuje civilne i vojne ciljeve, odnosno ne može biti usmjereno samo na vojni cilj, ne računajući pritom popratne civilne gubitke koji nisu prekomjerni. Jednako tako, zabranjena je upotreba oružja koja borcima nepotrebno pogoršava patnje, tj. uzrokuje boli veće od onih koje su neizbježne za postizanje legitimnih vojnih svrha. Iz temeljnih načela izvodi se niz ograničenja prilikom vođenja neprijateljstava koja su dio međunarodnog običajnog ili ugovornog prava.

Rad prikazuje razvoj pravila međunarodnog prava oružanih sukoba kojima se nastoje zabraniti specifične vrste oružja, a čija upotreba neupitno dovodi do povrede temeljnih načela. Porastom svijesti međunarodne zajednice o nehumanim učincima oružja po ljudski život i životni okoliš, širi se i pravni okvir uređenja zabrane ili ograničenja njihove upotrebe. S obzirom na već postojeći velik, a ujedno i rastući broj različitih vrsta oružja zbog otvaranja mogućnosti razvoja novog i naprednijeg naoružanja, rad stavlja fokus na dvije velike skupine oružja, konvencionalno i oružje za masovno uništenje. Unutar tih skupina, dana je definicija podvrsta zabranjenog oružja i njihove osnovne karakteristike, navedene su najvažnije odredbe međunarodnih dokumenata, kao i praksa država u dosljednosti pridržavanja relevantnih odredaba.

2. KONVENCIONALNO ORUŽJE

2.1. Definicija

Konvencionalno oružje podrazumijeva sve vrste naoružanja (pješačko, topničko, oklopno-mehanizirano, zrakoplovno, mornaričko i dr.) namijenjeno uobičajenom načinu ratovanja. Razlikuje se od drugih vrsta oružja (kemijskog, biološkog i nuklearnog) namjenom, izvorom energije, principima djelovanja i efektom.³ Ova vrsta oružja podrazumijeva kratke cijevi i lako naoružanje, topove, morske i kopnene mine, bombe, granate, rakete, projektele i kasetno streljivo.⁴

³ Konvencionalno oružje, <https://proleksis.lzmk.hr/32301/>, pristupljeno 17.8.2022.

⁴ Conventional Arms, <https://www.un.org/disarmament/conventional-arms/>, pristupljeno 27.12.2022.

2.2. Deklaracija iz Sankt Peterburga 1868.

Napori međunarodne zajednice da se zabrani upotreba određenih vrsta oružja u međunarodnim oružanim sukobima započinjaju usvajanjem Deklaracije iz Sankt Peterburga 1868. godine. Deklaracija izvorište ima u tehnološkoj inovaciji ruskih oružanih snaga iz 1863. godine, razvojem metka koji eksplodira u dodiru s tvrdom površinom, a čiji je primarni cilj bio raznijeti vagone sa streljivom. Projektil je modificiran 1867. godine tako da eksplodira i u dodiru s mekom površinom. Tom inovacijom povećana je njegova razorna moć i učinak na ljudske ciljeve. Nespremnost ruske vlade da samostalno upotrijebi projektil ili prepusti njegovu upotrebu drugoj zemlji, rezultirala je ruskim prijedlogom da se upotreba takvog projektila zabrani međunarodnim sporazumom s obzirom da se radi o nehumanom instrumentu rata.⁵ Temeljem tog prijedloga, 20. prosinca 1868. stupila je na snagu Deklaracija koja zabranjuje upotrebu projektila težine manje od 400 grama koji su eksplozivni ili napunjeni rasprskavajućim ili zapaljivim stvarima. Ograničenje težine temelji se na težini najmanje topničke granate dostupne u tom trenutku⁶.

Prema Deklaraciji, jedini legitimni cilj koji bi države trebale nastojati postići tijekom oružanog sukoba je oslabiti vojne snage neprijatelja. Kako bi udovoljile tom cilju „dovoljno je da onesposobe najveći mogući broj ljudi“. Korištenje oružja koje uzrokuje nepotrebne patnje ili čini smrt neizbježnom, nadilazi taj cilj. Posljedično, uporaba oružja koje ima potonje spomenute učinke, protivna je zakonima čovječnosti.⁷

U slučaju oružanog sukoba, odredbe Deklaracije obvezuju samo države stranke, stoga država koja nije stranka Deklaracije nije dužna pridržavati se njenih odredaba. Smatralo se da se pravila utvrđena Deklaracijom primjenjuju samo među „civiliziranim nacijama“. Države nisu spriječene koristiti zabranjene projekte protiv onih koji su isključeni iz tog kruga, kao što su „barbari“ ili „divljaci“.

Utjecaj Deklaracije na međunarodno humanitarno pravo razjašnjen je u japanskom slučaju „Ryuichi Shimoda et al. v. The State“ 7. prosinca 1963. godine, a u kojem se navodi kako su zabranjeni projektili mali i dovoljno jaki da ubiju ili rane samo jednog čovjeka, a u tu

⁵ Declaration Renouncing the Use, in Time of War, Of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 29. November / 11. December 1868., uvodni dio Deklaracije, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/declaration1868>, pristupljeno 1.10.2022.

⁶ 1868 Saint Petersburg Declaration, <https://www.weaponslaw.org/instruments/1968-saint-petersburg-declaration>, pristupljeno: 27.12.2022.

⁷ Ibid.

će svrhu poslužiti i običan metak te nema potrebe za korištenjem neljudskog oružja. S druge strane, upotreba određenog oružja, koliko god bila njegova neljudska posljedica, ne mora biti zabranjena međunarodnim pravom, ako ima veliki vojni učinak. Dakle, međunarodno humanitarno pravo mora biti formulirano tako da se u obzir uzme ne samo humanitarni učinak oružja, nego i njegova vojna nužnost i učinkovitost.⁸

Deklaracija je prvi formalni ugovor koji zabranjuje određenu vrstu oružja. U preambuli Deklaracije⁹ prvi puta je formulirano načelo zabrane uzrokovanja nepotrebnih patnji, kao jedno od temeljnih načela međunarodnog humanitarnog prava. Potaknula je usvajanje daljnjih deklaracija slične prirode na Haaškim mirovnim konferencijama iz 1899. i 1907., a koje se u svojim preambulama pozivaju na nju. Zabrana iz Deklaracije postala je dio običajnog prava, što znači da u svakom trenutku obvezuje ne samo države stranke, već sve države svijeta.

2.3. Dum – dum meci

Dum – dum meci su meci koji se u ljudskom tijelu lako rašire ili spljošte.¹⁰ Preciznije, riječ je o puščanom zrnju kojem se vrh pri udaru rascvjeta i nanosi teške rane (vrh može biti zarezan, udubljen i sl.). Metak je dobio ime po gradiću Dum – Dum u blizini Calcutte gdje su se takvi meci proizvodili.¹¹

Postavilo se pitanje uzrokuje li upotreba ove vrste oružja nepotrebne patnje. Britanske vlasti tvrdile su kako nije riječ o eksplozivnom metku koji je zabranjen Sanktpetersburškom deklaracijom iz 1868. te da njegova uporaba protiv „poluciviliziranih i barbarskih rasa koje ne prakticiraju ljudskost u svom ratovanju“ ne predstavlja kršenje običaja ratovanja.¹² Unatoč tvrdnjama britanskih vlasti, nekoliko godina kasnije, pitanje zabrane dum – dum metaka riješeno je na Prvoj Haškoj mirovnoj konferenciji. Konferencija je održana 18. svibnja do 29. srpnja 1899. na inicijativu ruskog cara Nikole II., a sam ruski ministar vanjskih poslova, Mikhail Nikolayevič Muravyov, predložio je da bi, između ostalog, trebalo „zabraniti upotrebu

⁸ Shimoda et al. v. the State, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/53/Shimoda-et-al/>, pristupljeno 1.10.2022.

⁹ Op.cit. (bilj. 5).

¹⁰ Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar, Seršić, Maja, Vukas, Budislav, Međunarodno pravo 3, Zagreb, 2006., str. 157.

¹¹ Dum dum metak, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16577>, pristupljeno 18.8.2022.

¹² Hague Declaration concerning Expanding Bullets, <http://www.weaponslaw.org/instruments/1899-hague-declaration>, pristupljeno 18.8.2022.

bilo koje nove vrste oružja u vojskama i flotama, kao i novih eksploziva ili bilo kojeg praha jačeg od onih koji se sada koriste, bilo za puške ili topove.¹³

Konferencija je održana s ciljem jačanja i osiguranja mira ograničenjem naoružanja, kodifikacijom i daljnjom izgradnjom ratnog prava te razvoja sredstava za mirno rješavanje sporova. Bila je djelomično uspješna te su na njoj usvojene tri konvencije i tri deklaracije, među kojima je i Treća haaska deklaracija koja zabranjuje upotrebu dum – dum metaka. Stranke Deklaracije suglasne su da će se suzdržati od uporabe metaka koji se lako šire ili spljošte u ljudskom tijelu, kao što su meci s tvrdom ovojnicom koja ne prekriva u potpunosti jezgru ili su probušeni urezima (tzv. dum – dum meci).¹⁴ Deklaraciju su ratificirale sve velike sile, izuzev Sjedinjenih Američkih Država.

2.4. Konvencija o zabrani ili ograničavanju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj

Konvencija o zabrani ili ograničavanju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj, Narodne Novine – Međunarodni ugovori (dalje: NNMU), br. 13/2001. (poznatija kao Konvencija o određenom konvencionalnom oružju), usvojena je 10. listopada 1980. godine, a stupila je na snagu 2. prosinca 1983. godine. Sastoji se od okvirnog djela koji sadrži opće i tehničke, odredbe o primjenjivosti, stupanju na snagu, mogućnost izmjena i dopuna. Prednost takve strukture leži u mogućnosti usvajanja novih protokola u slučaju potrebe regulacije ili zabrane novih vrsta oružja ili promjena u vođenju oružanih sukoba. Sastavni dio Konvencije su i pet dodatnih protokola: Protokol o fragmentima koji se ne mogu otkriti (Protokol I)¹⁵, Protokol o zabrani ili ograničavanju uporabe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II)¹⁶, Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja (Protokol III)¹⁷, Protokol o osljepljujućem laserskom oružju (Protokol IV)¹⁸ te Protokol o eksplozivnim ostacima rata (Protokol V)¹⁹.

¹³ Ibid.

¹⁴ Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets. The Hague, 29. July 1899., dostupno na: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=F5FF4D9CA7E41925C12563CD0051616B>, pristupljeno: 13.11.2022.

¹⁵ NNMU, br. 13/2001.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ NNMU, br. 4/2002.

¹⁹ NNMU, br. 11/2004.

Svrha Konvencije je zabrana ili ograničenje određenih vrsta oružja koja uzrokuju nepotrebne patnje boraca ili imaju neselektivan učinak. Iako Konvencija detaljno regulira upotrebu oružja koje izaziva humanitarnu zabrinutost, ne umanjuje obvezu država da se suzdrže od uporabe oružja koje njome nije obuhvaćeno, a čija bi upotreba dovela do povrede običajnih pravila međunarodnog prava. Konvencija se primjenjuje u svim oružanim sukobima, kako međunarodnim, tako i nemeđunarodnim.

2.5. Fragmenti

Protokol o fragmentima koji se ne mogu otkriti (Protokol I) uz Konvenciju o određenom konvencionalnom oružju iz 1980., usvojen je 10. listopada 1980., a na snagu je stupio 2. prosinca 1983. Protokol zabranjuje upotrebu svakog oružja čiji je primarni učinak nanošenje ozljede putem fragmenata koji se u ljudskom tijelu ne mogu otkriti rendgenskim zrakama. Takvi fragmenti upravo zato što se ne mogu otkriti, onemogućuju liječničku pomoć i stoga uzrokuju nepotrebne patnje. Odredbe Protokola prvenstveno su se primjenjivale u međunarodnim oružanim sukobima, međutim na drugoj Revizijskoj konferenciji Konvencije o određenom konvencionalnom oružju njegova primjena proširena je i na nemeđunarodne oružane sukobe.

2.6. Mine

2.6.1. Zabrana polaganja podmorskih automatskih kontaktnih mina

Najznačajniji pomorski sukob tijekom kojeg su zaraćene stranke kao oružje upotrijebile podmorske automatske kontaktne mine²⁰ bila je bitka kod Tsushime 1905²¹. Tijekom rusko – japanskog rata, obje zaraćene stranke upotrijebile su podmorske automatske kontaktne mine, što je ometalo slobodnu plovidbu trgovačkih brodova te izazvalo zabrinutost Velike Britanije i drugih neutralnih država. Države koje su nastojale zaštititi svoje komercijalne trgovačke interese, zalagale su se za potpunu zabranu podmorskih automatskih kontaktnih mina, dok su se s druge

²⁰ Podmorske mine su samostalne eksplozivne naprave koje se polažu u more radi uništavanja brodova ili podmornica. Podvrsta su podmorske automatske kontaktne mine koje detoniraju u kontaktu s brodom. - <http://www.weaponslaw.org/instruments/1907-convention-relative-to-the-laying-of-automatic-submarine-contact-mines>

²¹ Bitka kod Tsushime bila je posljednja i odlučujuća pomorska bitka vođena tijekom Rusko – japanskog rata (1904. – 1905.). Ruska flota preplovila je pola Zemljine kugle kako bi odgovorila na potapanje ruskog broda „Petropalovsk“ kod Port Arthura, koji je naletio na japansku minu i potonuo zajedno s posadom. Bitka je završila pobjedom Japana koji je uništio dvije trećine ruske flote, odnosno polovicu ruskih pomorskih snaga. Bio je to bez sumnje najstrašnji poraz ruske mornarice u povijesti.

strane, pomorske sile zalagale za regulaciju uz isticanje njihove učinkovitosti prilikom ometanja neprijateljske trgovine na moru.²² Iz tog razloga rastao je interes međunarodne zajednice za uređenje aspekata rata na moru te je tom pitanju posvećeno više pažnje na Drugoj Haškoj mirovnoj konferenciji 1907. godine kada je uvedena i zabrana polaganja podmorskih automatskih kontaktnih mina.

Prva konvencija koja je uređivala polaganje mina, pod nazivom Osmo haaška konvencija o polaganju automatskih kontaktnih podmorskih mina usvojena je 18. listopada 1907. Konvencija podržava načelo slobode plovidbe, no ne zabranjuje u potpunosti polaganje mina. U preambuli se ističe važnost uređenja i ograničenja upotrebe mina radi izbjegavanja negativnog učinka na „miroljubivu plovidbu“.²³ Konvencija ne definira pojam „miroljubive plovidbe“ te nije u potpunosti jasno odnosi li se to na plovidbu isključivo neutralnih brodova ili/i na ratne brodove koji ne prevoze kontribandu.

Konvencija propisuje način polaganja mina, dok su mine koje nisu u skladu njenim odredbama zabranjene. Neusidrene automatske mine moraju biti namještene tako da postanu neškodljive jedan sat nakon što je država koja ih je položila, izgubila nadzor nad njima.²⁴ Usidrene automatske mine moraju postati neškodljive čim se otkinu od sidra.²⁵ Od torpeda se smiju upotrebljavati samo ona koja postaju neškodljiva nakon što promaše svoj cilj.²⁶ Prvi članak Konvencije priznaje učinkovitost neusidrenih automatskih mina kada se koriste u obrambene svrhe tako da se ispuste s broda koji je proganjen od strane neprijateljskog ratnog broda s namjerom da mina otpluta na putanju tog broda i potakne ga da prekine potjeru ili ga u kontaktu s njom ošteti. Američka mornarica takve mine nazvala je „lebdeće mine“.²⁷ Nakon što su ispuštene s broda, slobodno plutaju morskom površinom. Ograničenje njihove aktivnosti na sat vremena dovoljno je da mina ispuni svoju svrhu, a svaka duža vremenska aktivnost predstavljala bi prijetnju pomorskom prometu. Premda je njihova uporaba praktički iščezla te

²² Haines, Steven, 1907 Hague Convention VIII Relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, *International Law Studies* 412, vol. 90, 2014., str. 419.

²³ Convention (VIII) relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines. The Hague, 18. October 1907., Preambula, stavak 2., dostupno na <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/215-IHL-23-EN.pdf> , pristupljeno: 2.1.2023.

²⁴ Convention (VIII) relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines. The Hague, 18. October 1907., članak 1., točka 1., dostupno na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-viii-1907/article-1?activeTab=undefined> , pristupljeno: 2.1.2023.

²⁵ Op.cit. (bilj. 23), članak 1., stavak 2.

²⁶ Ibid., članak 1., stavak 3.

²⁷ Haines, op.cit. (bilj. 22), str. 423.

je ovakvo uređenje relikta prošlosti, moguće je da u budućnosti dođe do modifikacije „lebdećih mina“ slijedom čega će doći do aktualizacije navedene odredbe Konvencije.²⁸

Zabranjeno je polaganje podmorskih automatskih kontaktnih mina ispred neprijateljskih obala i luka ako je jedina svrha takvog polaganja sprječavanje trgovačke plovidbe²⁹. Sama konvencija ne zabranjuje miniranje luka ili unutarnjih plovnih putova neprijatelja radi ostvarenja neke druge namjere.³⁰ Uzevši u obzir brojnost mogućih namjera koje država može navesti kao razlog za miniranje, praktična važnost ovog ograničenja dovedena je u pitanje.

Nakon polaganja usidrenih mina, države se obvezuju poduzeti sve moguće mjere opreza u svrhu osiguranja miroljubive plovidbe. Dužne su napraviti sve što je u njihovoj moći kako bi mine učinile neškodljivima unutar ograničenog vremena. Nakon gubitka nadzora nad položenim minama, a čim vojne potrebe to dopuste, postoji obveza obavještanja vlasnika brodova i drugih vlasti o opasnim zonama.³¹ Slične obveze nameću se i neutralnim državama, s razlikom da su dužne o polaganju mina izvijestiti prije izvođenja same operacije.³² Zaraćenoj strani koja želi polaganje izvesti bez znanja i otpora neprijatelja, nije u interesu dati obavijesti prije polaganja, dok neutralne države polažu mine radi sigurnosti svojih obalnih pojaseva te nemaju potrebe za držanjem polaganja u tajnosti.³³

Nakon „završetka oružanog sukoba“, svaka pojedina država obvezuje se poduzeti sve što je u njenoj moći kako bi uklonila mine koje je položila. Lokaciju usidrenih kontaktnih mina koje je položila jedna zaraćena stranka na obali druge, dužna je priopćiti drugoj zaraćenoj stranci, a svaka stranka dužna je, bez odgađanja, nastaviti sa uklanjanjem mina u vlastitim vodama.³⁴ Iz navedenih, na prvi pogled kontradiktornih odredbi Konvencije, jasno proizlazi odgovornost države za mine koje je postavila, osim onih koje su postavljene uz obalu neprijatelja. Iako ovaj članak obvezuje zaraćene države, neizravno se odnosi i na neutralne države budući da njih vežu iste obveze. Stoga su neutralne države dužne ukloniti mine koje su postavile uz svoju obalu.

²⁸ Ibid.

²⁹ Convention (VIII) relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, op.cit (bilj.23), članak 2.

³⁰ Haines, op.cit. (bilj. 22), str. 427.

³¹ Convention (VIII) relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, op.cit (bilj.23), članak 3.

³² Ibid., članak 4.

³³ Haines, op.cit. (bilj. 22), str. 428.

³⁴ Convention (VIII) relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, op.cit (bilj.23), članak 5.

Odredbe konvencije primjenjuju se između ugovornih stranaka i to samo ako su obje zaraćene stranke, stranke Konvencije.³⁵

2.6.2. Praksa država nakon donošenja Konvencije

Za trajanja Prvog i Drugog svjetskog rata mine su postavljane jednako od strane zaraćenih i neutralnih država. U većini slučajeva odredbe Konvencije ostale su mrtvo slovo na papiru s obzirom da sve zaraćene stranke nisu ujedno bile stranke Konvencije.

Tijekom Prvog svjetskog rata postavljeno je približno oko četvrt milijuna mina.³⁶ Iako se na prvu činilo kako u praksi nije došlo do primjene Konvencije, njene odredbe ipak nisu u potpunosti zanemarene. Na važnosti su dobile odredbe o vrstama dopuštenih mina i načinu njihova postavljanja. Tako su npr. postojali zahtjevi da usidrene mine postanu bezopasne ako „skliznu sa sidrišta“, a SAD su u veljači 1915. godine, tada još kao neutralna država, pozvale zaraćene stranke da ne postavljaju plutajuće mine na otvorenom moru i u teritorijalnim vodama.³⁷ U ovom razdoblju mine su primarno korištene kao sredstvo za sprječavanje opskrbe neprijatelja putem mora. Bilo koja vrsta broda (neutralni, u konvoju ili neki drugi) koji je ušao u minsko polje, mogao je biti potopljen. Države su u pravilu notificirale opasne zone kako bi ih brodovi mogli izbjeći, no takvi opisi bili su suviše generalni.³⁸ Prosvjedi oko mina s vremenom su se stišavali i nisu imali učinak na postavljanje ni sprječavanje štete koje je ono nanosilo brodovima.

Uoči Drugog svjetskog rata postavljeno je ukupno milijun morskih mina, dok su procijene prouzročene štete izričito neprecizne, prvenstveno iz razloga nemogućnosti razjašnjenja je li brodski gubitak posljedica napada podmornice ili kontakta s minom. Primarna svrha mina bilo je uništenje komercijalne i industrijske infrastrukture neprijatelja. U ožujku 1945. počela je provedba „Operacije izgladnjivanje“³⁹ koja je uključivala postavljanje približno dvanaest tisuća mina u japanskim lukama s jasnom namjerom da se Japan natjera na kapitulaciju

³⁵ Ibid., članak 7.

³⁶ Haines, op.cit. (bilj. 22), str.433.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ „Operation starvation“ ili „Operacija izgladnjivanje“ provedena je od strane zračnih snaga SAD – a u Drugom svjetskom ratu. Tijekom operacije najvažniji japanski morski putevi i luke minirani su iz zraka s ciljem onemogućavanja Japana da brodovima prenosi sirovine i oružje. Nedostatak zaliha goriva utjecao je na ribolov i druge djelatnosti povezane s morem, dok su zalihe hrane bile oskudne do te razine da je prosječni japanski građanin živio na razini gladi., dostupno na: <https://navyhistory.org.au/japanese-surrender-at-the-end-of-world-war-ii/>, pristupljeno: 2.1.2023.

uskraćujući mu potrebne resurse.⁴⁰ Takva eksplicitna uporaba mina do danas nije proglašena nezakonitom.

Opsežno miniranje iz Prvog i Drugog svjetskog rata nije se ponovilo u kasnijem razdoblju. Temeljni cilj Konvencije iz 1907. sadržan u njejoj preambuli, kojim se željelo ublažiti rat i osigurati, u mjeri je to moguće, miroljubivu plovidbu i sigurnost na koju svatko ima pravo, nije ispunjen. Osim prouzročenih materijalnih šteta i ljudskih gubitaka, mine su ometale trgovinu putem mora. Unatoč nedostacima poput nedovoljno definiranih morskih pojaseva na koje se odnosi, nepreciznih sintagmi kao „čim vojne potrebe to dopuste“ i mnogih drugih, odredbe Konvencije u primjeni zajedno s drugim pravilima iz međunarodnog prava mora, omogućuju identifikaciju niza pravila koja se mogu primijeniti na morske mine svih razina složenosti.⁴¹

2.6.3. Protokol o zabrani ili ograničenju upotrebe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II.)

Uz Konvenciju o zabrani ili ograničenju određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj iz 1980., usvojen je i Protokol o zabrani ili ograničenju upotrebe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II.). Protokol ne sadrži potpunu zabranu kopnenih, protupješačkih, ni protuoklopnih mina, već uvodi znatna ograničenja upotrebe mina, mina iznenađenja i drugih naprava, a bezuvjetno zabranjuje samo neke od njih. U svim okolnostima zabranjena je upotreba mina, mina iznenađenja i drugih naprava protiv civilnog stanovništva, pojedinih građanskih osoba, kao i u napadima nasumce.⁴² Zabranjena je neselektivna uporaba mina, mina iznenađenja i drugih naprava. Neselektivna uporaba oružja je svako postavljanje oružja koje:

- a) ne predstavlja ili nije direktno usmjereno na vojni cilj ili
- b) koje uključuje metodu ili sredstvo isporuke koje se ne može usmjeriti na određeni vojni cilj ili
- c) za koje se može očekivati da će prouzročiti slučajne gubitke života među civilnim stanovništvom, ranjavanje građanskih osoba, oštećenja na civilnim objektima ili

⁴⁰ Japanese surrender at the end of World War II, dostupno na: <https://navyhistory.org.au/japanese-surrender-at-the-end-of-world-war-ii/>, pristupljeno: 2.1.2023.

⁴¹ Haines, op.cit. (bilj. 22), str. 444.

⁴² Članak 1., stavak 2.

kombinaciju toga, što bi bilo prekomjerno u odnosu na predviđenu stvarnu i izravnu vojnu prednost.⁴³

U svrhu zaštite civila, države se obvezuju poduzeti sve moguće mjere opreza. Protokol definira pojam „mjere opreza“ kao mjere koje je moguće poduzeti uzimajući u obzir okolnosti u vrijeme njihova poduzimanja, uključujući i humanitarne i vojne razloge.⁴⁴ Protokol zabranjuje upotrebu mina, mina iznenađenja ili drugih naprava u bilo kojem gradu, selu ili drugom području sa sličnom koncentracijom civila u kojem se ne vode borbe između kopnenih snaga, osim ako su postavljeni na vojni cilj ili u njegovoj neposrednoj blizini ili su poduzete mjere za zaštitu civila od njihovih učinaka. Kao primjer mjera u samom Protokolu navode se znakovi upozorenja, postavljanje stražara, izdavanje upozorenja ili postavljanje ograda.⁴⁵

Upotreba sijanih mina⁴⁶ također je zabranjena, uz iznimku kada se postavljaju na području koje predstavlja vojni cilj ili sadrži takve ciljeve, a njihov se položaj može odrediti, pri čemu svaka mina mora biti opskrbljena učinkovitim mehanizmom za onesposobljavanje. U slučaju da ispuštanje takve mine može imati učinak na civilno stanovništvo, potrebno je unaprijed izdati učinkovito upozorenje, osim ako okolnosti to ne dopuštaju.⁴⁷ Nadalje, Protokol zabranjuje upotrebu mina iznenađenja u obliku naizgled bezopasnih predmeta ili pak mina iznenađenja koje su na bilo koji način pričvršćene ili povezane s predmetima kao što su međunarodno priznata zaštitna obilježja, sanitetski objekti, hrana i piće, predmeti vjerske prirode, dječje igračke i slično.⁴⁸

Stranke Protokola trebaju nastojati evidentirati sva prethodno planirana postavljena minska polja i sva područja u kojima su prema prethodnom planu upotrijebile mine iznenađenja (članak 7., stavak 1. Protokola). Odmah nakon prestanka aktivnih neprijateljstva, na područjima evidentiranih minskih polja potrebno je osigurati zaštitu civila (članak 7., stavak 2., točka a) (i) Protokola). Sve informacije koje posjeduju u vezi s položajem mina i drugih naprava, dužne su dostaviti suprotnoj strani i glavnom tajniku Ujedinjenih naroda (članak 7., stavak 2., točka a) (ii,iii) Protokola).

⁴³ Članak 1., stavak 3.

⁴⁴ Članak 3.

⁴⁵ Članak 4.

⁴⁶ Sijane mine su mine koje se izbacuju iz topničkog oružja, bacača raketa, zrakoplova ili sličnih sredstava. Dostupno na: <https://hr.glosbe.com/hr/hr/mina%20iz%20minobaca%C4%8Da> .

⁴⁷ Članak 5.

⁴⁸ Članak 6.

Uzevši u obzir navedeno, iz Protokola jasno proizlazi jedno od temeljnih načela prava oružanih sukoba prema kojem su zabranjena ona oružja koja ne mogu razlikovati civilne i vojne ciljeve.

Godine 1996. Protokol je izmijenjen⁴⁹ na način da se primjenjuje i na situacije navedene u članku 3.⁵⁰ zajedničkom Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949, dakle i u nemeđunarodnim oružanim sukobima. Protokol se ne primjenjuje na situacije unutarnjih nemira i napetosti, kao što su pobune, izolirani ili sporadični čini nasilja te drugi čini slične prirode koji se ne smatraju oružanim sukobima.⁵¹

Izmjene Protokola dodatno zabranjuju upotrebu mina, mina iznenađenja i drugih naprava koje sadrže mehanizme za detonaciju streljiva u blizini minskih detektora, kao posljedica magnetskih ili drugih utjecaja detektora ili mina opremljenih napravama protiv deminiranja koje mogu funkcionirati i nakon što su mine aktivirane⁵². Također, zabranjene su i protupješačke mine koje se ne mogu otkriti uobičajenom opremom za otkrivanje mina⁵³. Uvedena su i dodatna ograničenja za protupješačke mine koje nisu sijane te se zahtijeva da budu ili opremljene napravom za samouništenje ili samoonesposobljavanje ili položene unutar označenih granica područja koje motri vojno osoblje i koje je zaštićeno ogradom kako bi se učinkovito isključila nazočnost civila⁵⁴. Izmijenjenom Protokolu II. dodan je i Tehnički prilog koji uređuje evidentiranje postavljanja mina na koje se *ratione materiae* odnosi. Stranke su dužne evidentirati minska polja i minirana područja te evidencije sačuvati⁵⁵. Po završetku neprijateljstva, mine i sve ostale naprave moraju se ukloniti u svrhu zaštite civilnog stanovništva.

Normativna regulacija protupješačkih mina uspostavljena Protokolom II. nije zadovoljila veliki broj stranaka te se pristupilo intenzivnim pregovorima o potpunoj zabrani protupješačkih mina.

⁴⁹ V. NNMU, br. 4/2002.

⁵⁰ Članak 3. određuje da u slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni značaj, a izbije na području jedne od država stranaka, svaka stranka u sukobu mora primjenjivati barem ona pravila humanitarnog prava koja se u tom članku nabrajaju.

⁵¹ Članak 1. stavak 2. Izmijenjenog Protokola o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja i drugih naprava.

⁵² Ibid., članak 3., stavak 5.

⁵³ Ibid., Članak 3. točka 6.

⁵⁴ Ibid., članak 5., stavak 2., točka a).

⁵⁵ Članak 1. Tehničkog priloga uz Izmijenjeni Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja i drugih naprava.

2.6.4. Ottawska konvencija

Protupješačke mine masovno su korištene tijekom Drugog svjetskog rata. S obzirom da se radilo o ratu golemih razmjera koji je uključivao upotrebu raznih vrsta oružja i rezultirao velikim brojem žrtava, učinci protupješačkih mina su zanemareni. Daljnja nelimitirana upotreba protupješačkih mina tijekom Korejskog i Vijetnamskog te kasnije tijekom Zaljevskog rata, iznjedrila je na vidjelo nehumane i neselektivne učinke. Nevladine organizacije, kao što su „Human Rights Watch“, „the Handicap International“, „the Physicians for Humans Rights“ te „the Vietnam Veterans for America Foundation“ pokrenule su koordiniranu akciju koja je dovela do stvaranja poznate globalne mreže nevladinih organizacija čiji je djelovanje bilo usmjereno na zabranu protupješačkih mina.⁵⁶ Iako su prvotni naponi nevladinih organizacija ostali na razini pukog pokušaja, nastavile su poticati svijest međunarodne zajednice o opasnosti mina, a što je rezultiralo porastom broja novih organizacija koje su promovirale zabranu protupješačkih mina. Na njihov poticaj, nekolicina država proglasila je moratorij na proizvodnju, prijenos, skladištenje i korištenje protupješačkih mina, a istovremeno provedene su i specifične akcije uništavanja zaliha⁵⁷. Nakon dugogodišnjeg rada brojnih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 1996. donesena je rezolucija 51/45S koja poziva sve države svijeta na zabranu protupješačkih mina. Ogroman pritisak javnosti i probuđena svijest država za potrebom učinkovitog rješenja u okviru međunarodnog prava, doveli su do održavanja Konferencije u Ottawi. Konferencija je održana 1996. godine, a na njoj je sudjelovalo oko pedeset država, stotine nevladinih organizacija i deseci agencija Ujedinjenih naroda⁵⁸. Sudionici konferencije usvojili su Deklaraciju o što skorijem sklapanju ugovora o zabrani protupješačkih mina uz ambiciozni plan da se sklapanje provede do prosinca 1997. godine⁵⁹. Usvajanjem Deklaracije, započeo je proces poznat pod nazivom „Ottawski proces“. U daljnjem tijeku procesa održan je prvi pripremni sastanak u Beču, gdje su države raspravljale o elementima ugovora, dok je na drugom pripremnom

⁵⁶ „*The International Campaign to Ban Landmines*“ poznata pod akronimom ICBL, osnovana je 1991. kao fleksibilna mreža nevladinih organizacija s ciljem potpune zabrane protupješačkih mina. Članovi organizacije neprestano su radili na implementaciji ostalih ciljeva postavljenih Ottawskom konvencijom, naročito na deminiranju teritorija pod kontrolom ili jurisdikcijom država stranaka, kao i na rehabilitaciji žrtava. Danas organizacija broji više od 1 400 nevladinih organizacije iz 90 različitih država svijeta, a njihov koordinator Jody Williams primio je Nobelovu nagradu za mir 1997. godine. Dostupno na: <http://www.icbl.org/en-gb/about-us.aspx>

⁵⁷ Galli T., „Universalization on the Convention on the Prohibition of antipersonnel Mines: Its foundations, current status and the future.“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, sv. 57, br. 2, 2007., str. 359.

⁵⁸ Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 1997, dostupno na: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/cpusptam/cpusptam_ph_e.pdf , pristupljeno: 4.1.2023.

⁵⁹Ibid.

sastanku u Bruxellesu potvrđena spremnost država za postizanjem konseznusa i potpisivanjem ugovora.⁶⁰

Konvencija o zabrani uporabe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovu uništenju⁶¹ (u daljnjem tekstu: Ottawska konvencija) zaključena je na diplomatskoj konferenciji u Oslu, 18. listopada 1997. Dio je međunarodnog odgovora na humanitarnu krizu prouzročenu proliferacijom protupješačkih mina. Konvencija je otvorena za potpisivanje 3. i 4. prosinca 1997. u Ottawi, kada su je potpisali predstavnici vlada ukupno 121 države. Radi se o sporazumu koji je najbrže stupio na snagu (1. ožujka 1999.) u odnosu na bilo koji multilateralni sporazum povezan s oružjem. S obzirom da je prvi put u povijesti, kroz međunarodno humanitarno pravo, postignut konsenzus između velikog broja država glede potpune zabrane oružja koje je bilo u masovnoj uporabi, Konvencija predstavlja iznimno postignuće. Dvije godine nakon što je Konvencija otvorena za potpisivanje, gotovo pola država svijeta postale su države stranke⁶².

Prema definiciji sadržanoj u Konvenciji, protupješačka mina je mina konstruirana tako da eksplodira u nazočnosti, blizini ili pri dodiru s nekom osobom i koja će, onesposobiti, raniti ili ubiti jednu ili više osoba. Mine konstruirane tako da detoniraju u prisutnosti, blizini ili pri dodiru s vozilom, a ne čovjekom, koje su opremljene napravama protiv deminiranja, ne smatraju se protupješačkim minama iz razloga što su tako opremljene.⁶³

Pristupanjem Konvenciji, svaka država stranka obvezuje se da nikada, ni pod kojim okolnostima neće:

- a) koristiti protupješačke mine,
- b) razvijati, proizvoditi, na drugi način nabavljati, stvarati zalihe, čuvati ili ustupati bilo kome, izravno ili neizravno, protupješačke mine,
- c) pomagati, poticati ili navoditi ni na kakav način bilo koga da se upušta u bilo koju djelatnost zabranjenu državama strankama ove Konvencije.⁶⁴

Sintagma „nikada, ni pod kojim okolnostima“ podrazumijeva primjenu zabrane iz članka 1. u svim vrstama oružanih sukoba. Ratifikacijom Konvencije, država prihvaća mine kao

⁶⁰ Galli T., loc.cit. (bilj. 57), str. 358. - 359.

⁶¹ V. NNMU, br. 7/1998.

⁶² Anti-Personnel Mine Ban Convention, <https://www.apminebanconvention.org/>, pristupljeno 8.1.2023.

⁶³ Članak 2. stavak 1. Konvencije o zabrani uporabe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovom uništenju (NNMU, br. 7/1998.).

⁶⁴ Ibid., članak 1.

nezakonito oružje koje ne smije biti korišteno ni u vrijeme rata ni u mirnodopskom razdoblju. Ne postoje iznimke od ovog pravila.⁶⁵

Neovisno o temeljnim obvezama iz članka 1., dopušteno je čuvanje ili ustupanje izvjesnog broja protupješačkih mina radi otkrivanja i obuke na otkrivanju, razminiranju ili o tehnikama uništenja mina. Količina takvih mina ne smije prijeći najmanji broj neophodan za navedene svrhe.⁶⁶ Iznimno od navedenog, svaka država stranka obvezuje se uništiti ili osigurati uništenje svih protupješačkih mina na zalihama koje ima u vlasništvu ili posjedu ili koje su pod njenom jurisdikcijom ili nadzorom u najkraćem roku, ali najkasnije četiri godine nakon stupanja ove Konvencije na snagu za tu državu stranku.⁶⁷ Država koja nema dovoljno vlastitih resursa za ispunjenje obveze uništenja, ima pravo tražiti i primiti pomoć, kad je to izvedivo, od drugih država stranaka u opsegu u kojem je to moguće.⁶⁸

Država stranka obvezuje se uništiti ili osigurati uništenje svih protupješačkih mina u miniranim područjima pod njenom jurisdikcijom ili nadzorom u najkraćem roku, ali najkasnije deset godina nakon stupanja na snagu Konvencije za odnosnu državu stranku.⁶⁹ Obveza razminiranja odnosi se na sav teritorij za koji se zna da je miniran, kao što su područja u neposrednoj blizini državnih granica ili vojnih baza, ali i druge javne ili privatne površine za koje se zna ili vjeruje da su minirane. Država stranka koja smatra da neće unutar propisanog roka ispuniti obvezu razminiranja, može podnijeti zahtjev za produljenje roka na razdoblje do deset godina, skupu država stranaka ili revizijskoj konferenciji.⁷⁰ Neovisno o produljenju, svaka država dužna je uložiti sve napore kako bi identificirala područja pod njenom kontrolom ili nadzorom, za koja se zna ili sumnja da su minirana. Nakon identifikacije, potrebno je poduzeti mjere radi sprječavanja ulaska civilnog stanovništva na minirano područje. Granice područja moraju biti označene i ono se mora nadzirati i štititi, bilo putem ograde ili na drugi sličan način. Država stranka nije odgovorna samo „zatvoriti“ područje, već mora granice održavati u dobrom stanju kako se ne bi uništile. Takva upozorenja moraju postojati sve dok sve prisutne protupješačke mine ne budu uništene.⁷¹ Kod markacije područja, države stranke trebaju se držati standarda iznesenih u Tehničkom prilogu dodanom Izmijenjenom Protokolu II.⁷²

⁶⁵ International Committee of the Red Cross, Banning Anti-personel Mines, Ottawa Treaty Explained, 1998., dostupno na: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0702_ottawa_explained.pdf.

⁶⁶ Ibid., članak 3.

⁶⁷ Ibid., članak 4.

⁶⁸ Ibid., članak 6. stavak 1.

⁶⁹ Ibid., članak 5. stavak 1.

⁷⁰ Ibid., članak 5. stavak 3.

⁷¹ Ibid., članak 5. stavak 2.

⁷² Vidi: Članak 4. Tehnički prilog uz Izmijenjeni Protokol II (NNMU, br. 4/2002.).

Konvencija je prepoznala težinu posljedica koje pogađaju žrtve protupješačkih mina te poziva svaku državu stranku koja je u mogućnosti da pruži pomoć u njihovoj njezi i rehabilitaciji, društvenoj i ekonomskoj reintegraciji. Takva pomoć može se pružiti kroz sustav Ujedinjenih naroda, međunarodne, regionalne ili nacionalne organizacije, Međunarodni odbor Crvenog križa, nevladine organizacije i slične institucije.⁷³ Navedena odredba predstavlja veliku novinu u povijesti međunarodnih ugovora koji reguliraju razoružanje i kontrolu oružja, s obzirom da prvi puta ugovor obvezuje države da pruže pomoć osobama koje su postale žrtva oružja koje taj isti ugovor zabranjuje.⁷⁴

Promovirajući transparentnost i povjerenje, Konvencija zahtijeva od država stranaka podnošenje godišnjih izvješća Glavnom tajniku Ujedinjenih naroda o mjerama koje su poduzele u svrhu provođenja odredaba Konvencije. Države su izvješće dužne podnijeti što je prije moguće, a najkasnije 180 dana po stupanju na snagu Konvencije za svaku pojedinu državu stranku.⁷⁵

Važno je napomenuti kako je Republika Hrvatska aktivno sudjelovala u pripremama za usvajanje Ottawske konvencije, a istu je ratificirala 1998. godine. U vezi s obvezom uništenja zaliha protupješačkih mina, u lipnju 1999. godine uništena je prva količina, uoči Druge regionalne konferencije o minama koja je održana u Zagrebu. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske izradilo je plan uništenja koji se odvijao u tri faze do kraja 2002. godine. Ukupno je uništeno 199.000 uskladištenih protupješačkih mina, a završna faza uništenja, u organizaciji Službe za nadzor naoružanja Ministarstva obrane Republike Hrvatske (pod nazivom Hrvatsko verifikacijsko središte), obavljena je na području vojnog poligona „Oštarijski dolovi“, uz nazočnost međunarodnih promatrača i medija. Na taj način, Republika Hrvatska iznova je pokazala namjeru da u potpunosti poštuje odredbe Konvencije, tako i odredbe o uništenju zaliha koje su izvršene uz punu transparentnost čitavog procesa koja se očituje u nazočnosti javnosti.⁷⁶

2.6.4.1. Uloga Republike Hrvatske u procesu univerzalizacije Ottawske konvencije

Proces univerzalizacije Konvencije odvijao se kroz formalne i neformalne odluke usvojene na sastancima država stranaka i putem raznih drugih mehanizama. Šesti sastanak

⁷³ International Committee of the Red Cross, op.cit. (bilj. 65), str. 6.

⁷⁴ Galli T., op.cit. (bilj. 57), str. 355.

⁷⁵ Konvencija o zabrani uporabe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovom uništenju, loc.cit (bilj. 63), članak 7.

⁷⁶ Prevendar M., Republika Hrvatska i provedba Ottawske konvencije – uništavanje zaliha protupješačkih mina, *Polemos* 4 (2001.), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/4828>.

država stranaka održan je u Zagrebu od 28. studenog do 2. prosinca 2005. godine. Cilj sastanka bila je prva službena procjena napretka u primjeni Akcijskog plana iz Nairobija⁷⁷, donesenog za razdoblje od 2005. do 2009., a koji je usvojen na Prvoj preglednoj konferenciji Ottawske konvencije „Za svijet bez mina“ u Nairobiju⁷⁸. U završnom izvještaju iz Zagreba, pod nazivom „Zagreb Progress Report“ sadržan je detaljan pregled provedenih aktivnosti uspostavljenih Akcijskim planom, mjera poduzetih u svrhu provedbe odredbi Konvencije, uključujući univerzalizaciju. Države članice odlučile su svoje aktivnosti vezane uz univerzalizaciju usmjeriti na one države koje su najavile moguću ratifikaciju Konvencije ili pristup u bliskoj budućnosti te na države koje koriste, proizvode ili masovno gomilaju zalihe protupješačkih mina. Nadalje, odlučile su promicati opću provedbu Konvencije poduzimanjem odgovarajućih mjera za prestanak uporabe, proizvodnje, skladištenja i prijenosa protupješačkih mina od strane nedržavnih aktera⁷⁹.

Na 19. sastanku država članica 2021. godine, u izvješću Republike Hrvatske, istaknut je napredak i recentne aktivnosti hrvatskog protuminskog sustava u svezi čišćenja miniranih područja, provedbe programa edukacije o minskoj opasnosti te o aktivnostima na polju pružanja pomoći žrtvama mina. Hrvatska je na ovom sastanku izrazila spremnost i ustrajnost djelovati u skladu s odredbama Ottawske konvencije na svim poljima protuminskog djelovanja, a sve to u skladu sa smjernicama Akcijskog plana iz Nairobija.⁸⁰

Slijedom navedenog, možemo zaključiti kako je Ottawska konvencija u mnogočemu izvanredan međunarodni ugovor. Ono što ju izdvaja od drugih je suradnja vlada i civilnog društva na univerzalizaciji i provedbi odredaba Konvencije. Danas, samo 33 države nisu države članice, među kojima su USA, Rusija, Kuba, Iran, Egipat, Sirija te obje Koreje⁸¹. Navedene države predstavljaju slučajeve u kojima nikakvi naponi ne ukazuju na pozitivan rezultat glede njihova pristupanja i samim time doprinošenja univerzalizaciji Konvencije. Naročito otegotna

⁷⁷ Akcijski plan iz Nairobija usredotočen je na četiri glavna cilja: globalno prihvaćanje sveobuhvatne zabrane protupješačkih mina, uništavanje postojećih zaliha, čišćenje miniranih područja i pružanje pomoći žrtvama. Dostupno na: https://old.apminebanconvention.org/fileadmin/APMBC/MSP/6MSP/Nairobi_Action_Plan.pdf, pristupljeno: 8.1.2023.

⁷⁸ Prva pregledna konferencija Ottawske konvencije „Za svijet bez mina“ održana je od 29. studenog do 3. prosinca 2004. godine u Nairobiju. Dostupno na: <https://www.nairobisummit.org/>, pristupljeno: 8.1.2023.

⁷⁹ Final Report / Zagreb Progress Report, dostupno na:

https://old.apminebanconvention.org/fileadmin/APMBC/MSP/6MSP/final_report/6MSP_Final_Report_5April06_e.pdf, pristupljeno: 8.1.2023.

⁸⁰ 19. sastanak država članica Ottawske konvencije, <https://civilna-zastita.gov.hr/vijesti/19-sastanak-drzava-clanica-ottawske-konvencije/5074>, pristupljeno 1.9.2022.

⁸¹ Membership, dostupno na:

https://old.apminebanconvention.org/fileadmin/APMBC/MSP/6MSP/final_report/6MSP_Final_Report_5April06_e.pdf, pristupljeno: 8.1.2023.

okolnost je da su neke od navedenih država najveći korisnici, proizvođači i držatelji zaliha protupješačkih mina.⁸²

2.7. Napalm i druga sredstva za uzrokovanje požara

Poznata kao drevno oružje, vatra je tek tijekom Drugog svjetskog rata, upotrebom napalma⁸³, postala značajno protupješačko sredstvo. Napalm je originalno razvijen 1942. godine u tajnom laboratoriju sveučilišta Harvard u Sjedinjenim Američkim Državama (dalje: SAD). SAD su ujedno bile najveći korisnik, no korisnice su bile i istočne, zapadne i zemlje Trećeg svijeta. Unatoč široko rasprostranjenoj uporabi, upotrebu napalma i drugih zapaljivih sredstava osudilo je gotovo stotinu zemalja u Ujedinjenim narodima. Sami Ujedinjeni narodi izrazili su zabrinutost oko ove vrste oružja u svojim izvješćima i rezolucijama Opće skupštine usvojenim 1970-ih godina⁸⁴.

Uz Konvenciju o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj iz 1980. godine usvojen je Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja⁸⁵ (Protokol III.) koji regulira upotrebu zapaljivih sredstava.

Protokol definira „zapaljivo oružje“ kao „svako oružje ili streljivo koje je poglavito namijenjeno paljenju predmeta ili nanošenju opekline osobama djelovanjem plamena, topline ili njihovom kombinacijom, koje proizvodi kemijska reakcija tvari izbačene na cilj“⁸⁶. Protokol ne obuhvaća streljiva koja mogu imati slučajne zapaljive učinke, kao što su svjetleći ili obilježavajući meci, dimni ili signalni sustavi, kao i streljivo namijenjeno kombiniranju prodornih, udarnih ili rasprskavajućih učinaka s dopunskim zapaljivim učinkom⁸⁷. Protokol daje samo općenitu definiciju zapaljivog oružja te izričito ne spominje napalm, ipak, s obzirom na njegova svojstva i učinke, napalm se smatra zapaljivim oružjem te ga treba podvesti pod definiciju iz članka I. Nedostatak je definicije, a time i samog Protokola, izostavljanje bijelog

⁸² Galli T., op.cit. (bilj. 57), str. 373. – 377.

⁸³ Napalm je lako zapaljiva smjesa benzina i soli palmitinske kiseline u obliku gela koja izgaranjem postiže visoku temperaturu (višu od 1200 stupnjeva celzijusa) uz snažan plamen te uzrokuje teško zacjeljive opekline. Napalmom se pune zrakoplovne bombe, mine i bacači plamena. Dodaci ga mogu učiniti samozapaljivim u zraku, gorivim u snijegu i vodi ili mu podići temperaturu do 1890 stupnjeva celzijusa., dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42918>, pristupljeno 5.9.2022.

⁸⁴ Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Incendiary Weapons (Protocol III). Geneva, 10 October 1980., dostupno na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-iii-1980>, pristupljeno 8.1.2023.

⁸⁵ NNMU, br. 13/2001.

⁸⁶ Članak 1. stavak 1. a) Protokola o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja.

⁸⁷ Ibid., Članak 1. stavak 1. b).

fosfora i drugih oružja primarno dizajniranih da stvaraju dimne zavjese ili signalizaciju trupama, a koja uzrokuju jednake ili teže posljedice po žrtve, kao što su palež ljudskog tijela do kostiju ili tinjanje u tijelu te se mogu iznova zapaliti nakon skidanja zavoja⁸⁸.

Protokol naglašava važnost načela razlikovanja civilnih i vojnih ciljeva pa tako u svim okolnostima zabranjuje da cilj napada zapaljivim oružjem bude civilno stanovništvo kao takvo, pojedine građanske osobe ili civilni objekti.⁸⁹ Apsolutno je zabranjeno izbacivanje zapaljenog oružja iz zrakoplova na vojni cilj koji se nalazi unutar koncentracije civila, dok je njegova uporaba sa kopna ili mora dozvoljena samo iznimno. Takav napad na vojni cilj koji se nalazi unutar koncentracije civila dopušten je samo ako je vojni cilj jasno odvojen od koncentracije civila i ako su poduzete sve moguće mjere opreza radi ograničavanja zapaljivih učinaka na vojne ciljeve i izbjegavanja ili svođenja na minimum, slučajnih gubitaka života među civilnim stanovništvom, ranjavanje građanskih osoba i oštećenja civilnih objekata.⁹⁰ Takvo arbitrarno razlikovanje svakako predstavlja nedostatak Protokola s obzirom da zanemaruje posljedice zapaljivog oružja neovisno o mehanizmu njihove isporuke. Prema tome, Protokol ne štiti borcu od napada zapaljivim oružjem ako se ne nalaze u blizini koncentracije civila, iako bi se takva uporaba, prema općim pravilima međunarodnog humanitarnog prava mogla smatrati uzrokom nepotrebnih patnji. Sjedinjene Američke Države stavile su rezervu na članak 2. Protokola, preciznije njegov stavak 2. i 3. Prema rezervi, zadržale su pravo korištenja zapaljivog oružja protiv vojnih ciljeva koji se nalaze u području koncentracije civila ako se procijeni da bi takva uporaba uzrokovala manje žrtava i/ili manju kolateralnu štetu u odnosu na alternativno oružje, ali će pritom poduzeti sve mjere opreza u cilju ograničavanja učinaka zapaljivog oružja te svesti na minimum slučajne gubitke života civila i oštećenja civilnih objekata.⁹¹ Rezervi se usprotivila nekolicina država tvrdeći da unatoč danim jamstvima, SAD ne mogu osigurati zadovoljavajuću razinu zaštite civila, a samim time rezerva je nespojiva s ciljem i svrhom Protokola⁹².

Iako Protokol ne zabranjuje apsolutno uporabu zapaljivih sredstava, ipak predstavlja manju diplomatsku pobjedu nad većim silama, budući da su unatoč protivljenju, SAD i Sovjetski Savez, prihvatile regulativu o zapaljivom oružju.

⁸⁸ Incendiary Weapons: Call for Action and Human Cost, dostupno na:

<https://www.hrw.org/news/2021/02/19/incendiary-weapons-call-action-and-human-cost> , pristupljeno: 8.1.2023.

⁸⁹ Članak 2. stavak 1. Protokola o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja.

⁹⁰ Ibid., Članak 2. stavak 2. i 3.

⁹¹ U.S. Incendiary – Weapons Policy Rebuffed, <https://www.armscontrol.org/act/2010-03/us-incendiary-weapons-policy-rebuffed#Sidebar1> , pristupljeno 8.1.2023.

⁹² Ibid.

2.8. Lasersko oružje

Lasersko oružje prvi puta je upotrijebljeno sredinom 1960-ih godina kada su laseri korišteni za određivanje udaljenosti do cilja. Od 1970-ih neke države počele razvijati bojno, odnosno taktičko lasersko oružje s potencijalnom upotrebom u protupješačke svrhe, no mišljenje stručnjaka bilo je kako postoji mala vjerojatnost da će doći do njegove stvarne upotrebe⁹³.

S vremenom je rasla zabrinutost međunarodne zajednice te je upotreba laserskog oružja posebno namijenjenog uzrokovanju trajnog sljepila zabranjena Protokolom o osljepljujućem laserskom oružju (Protokol IV.)⁹⁴ iz 1995., uz Konvenciju o zabrani ili ograničenju uporabe određenog konvencionalnog oružja s pretjeranim traumatskim učinkom ili djelovanjem bez obzira na cilj iz 1980. godine. Protokol IV. u svom sadašnjem obliku usvojen je 1995. na Prvoj revizijskoj konferenciji Konvencije o određenom konvencionalnom oružju održanoj u Beču. Prvi je međunarodni ugovor od Deklaracije iz Sankt Peterburga iz 1868. koji zabranjuje upotrebu oružja od vojnog interesa prije no što je upotrijebljeno. Ujedno je prvi ugovor koji regulira upotrebu lasera tijekom oružanog sukoba. Protokol ne sadrži zabranu zasljepljivanja kao metode ratovanja, međutim nema sumnje da je usvojen zbog zabrinutosti koju uzrokuje oružje dizajnirano s učinkom na ljudski vid. Kao što je u Beču izjavio Yves Sandoz, predsjednik Međunarodnog odbora Crvenog križa, ovaj Protokol predstavlja „pobjedu civilizacije nad barbarstvom“.⁹⁵

Osljepljujuće lasersko oružje je oružje posebno namijenjeno, po njegovom jedinom borbenom djelovanju ili po jednom od njegovih borbenih djelovanja, za uzrokovanje trajnog sljepila osobama s normalnim vidom, odnosno samom oku ili oku s pomagalima za korekciju vida⁹⁶. Sintagma „posebno namijenjeno“ u ovom smislu odnosi na njegovu dvostruku namjenu, kako za upotrebu protiv optičkih sustava, tako i protiv vida. Protokol zabranjuje upotrebu, ali i prijenos takvog oružja državnim i nedržavnim entitetima⁹⁷. Pitanje razvoja, proizvodnje i

⁹³ Blinding laser weapons, <https://www.weaponslaw.org/weapons/blinding-laser-weapons>, pristupljeno: 19.1.2023.

⁹⁴ NNMU, br. 4/2002.

⁹⁵ New Protocol on Blinding Laser Weapons, <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jn4y.htm>, pristupljeno 22.10.2022.

⁹⁶ Članak 1.

⁹⁷ Ibid.

stvaranje zaliha laserskog oružja bilo je predmet rasprave, no nije dio konačnog teksta Protokola.

Od država stranaka Protokola zahtijeva se da prilikom upotrebe laserskih sustava poduzmu sve moguće mjere opreza kako bi se izbjeglo nastupanje trajnog sljepila kod osoba s normalnim vidom. Takve mjere opreza uključuju obuku njihovih oružanih snaga i ostale svrsishodne mjere.⁹⁸ Navedena obveza odgovara općoj obvezi međunarodnog humanitarnog prava prema kojoj države trebaju poduzeti mjere opreza pri odabiru sredstava i metoda ratovanja s ciljem izbjegavanja slučajnih civilnih žrtava. Mjere opreza trebaju se poduzeti kako bi se zaštitili ne samo civili, već i borci.

Prema tumačenju Međunarodnog odbora Crvenog križa, zabrana upotrebe osljepljujućeg laserskog oružja danas je dio međunarodnog običajnog prava, primjenjiva kako u međunarodnim, tako i nemeđunarodnim oružanim sukobima⁹⁹. Stoga, zabrana je obvezujuća za sve stranke u sukobu, neovisno jesu li obvezane Protokolom. Od usvajanja Protokola, ne postoji izvješće Međunarodnog odbora Crvenog križa koje bi ukazivalo na kršenje Protokola od strane državnih ili nedržavnih aktera načinom upotrebe laserskog oružja.

2.9. Uklanjanje eksplozivnih ostataka rata

Na području na kojem se donedavno odvijao sukob, eksplozivni ostaci rata predstavljaju najveću eksplozivnu opasnost. Problem tih ostataka javlja se početkom uporabe eksplozivnih materijala u ratne svrhe. Prema nekim tumačenjima, veliki broj neeksplozivnih ostataka rata, nužno dovodi do nediskriminatornog djelovanja tog oružja, kao što su napadi nasumce, nerazlikovanje vojnih ciljeva i građanskih osoba ili civilnih objekata nakon neposrednog završetka napada. Stručnjaci Ženevskog međunarodnog centra za humanitarno razminiranje odredili su eksplozivne ostatke rata kao „eksplozivna ubojna sredstva koja su inicirana, opremljena upaljačem, armirana ili na neki drugi način pripremljena za djelovanje i upotrijebljena u oružanom sukobu, a mogla su biti ispaljena, izbačena, lansirana ili projicirana

⁹⁸ Ibid., Članak 2.

⁹⁹ Rule 86. Blinding Laser Weapons, dostupno na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule86>, pristupljeno: 8.1.2023.

i trebala su eksplodirati, ali nisu zbog neispravnosti, loše izrade ili zbog kojeg drugog razloga“.¹⁰⁰

Pravno uređenje problema ovih ostataka započinje Protokolom o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II) uz Konvenciju o konvencionalnom oružju iz 1980. godine. Između ostalog, Protokol uređuje i pitanje suradnje i pomoći u uklanjanju ili drugačijem onesposobljavanju mina postavljenih za vrijeme oružanih sukoba. Problem eksplozivnih ostataka posredno uređuje i Ottawska konvencija, kao jedan od najznačajnijih međunarodnih ugovora. Konvencija obvezuje države na poduzimanje složenih i dugotrajnih postupaka razminiranja vlastitih područja, koji će istodobno uključiti uklanjanje i eksplozivnih ostataka rata¹⁰¹. Unatoč tome i dalje postoje ostaci koji dovode do ranjavanja osoba koje nisu izravno sudjelovale u oružanom sukobu. Kako bi se umanjile pogubne posljedice, krajem 2003. godine usvojen je Protokol o eksplozivnim ostacima rata (Protokol V.),¹⁰² uz Konvenciju o određenom konvencionalnom oružju iz 1980. godine, kao prvi međunarodni ugovor koji uređuje ovu materiju. Iako se Protokol primjenjuje na situacije nastale nakon njegova stupanja na snagu, uvodi novine glede učinkovitijeg rješavanja problema eksplozivnih ostataka rata.¹⁰³ Protokol se primjenjuje kako na međunarodne, tako i na nemeđunarodne oružane sukobe.

Temeljne obveze država stranaka Protokola V svode se na:

- a) ukloniti sve buduće eksplozivne ostatke rata s područja pod kontrolom države stranke nakon prestanka aktivnih neprijateljstava;
- b) pružiti tehničku, materijalnu i financijsku pomoć radi olakšavanja uklanjanja tih ostataka;
- c) evidentirati podatke o eksplozivnim napravama kojima su se koristile ili koje su napustile oružane snage pojedine države stranke i razmijeniti te podatke sa strankama koje kontroliraju ugroženo područje i organizacijama uključenim u uklanjanje eksplozivnih ostataka rata ili provođenje izobrazbe o njihovoj opasnosti;

¹⁰⁰ Ženevski međunarodni centar za humanitarno razminiranje (GICHD), *Explosive Remnants of War: A Threat Analysis*, Ženeva, 2002.

¹⁰¹ V. članak 5. Ottawske konvencije (NNMU, br. 7/1998.)

¹⁰² NNMU, br. 11/2004.

¹⁰³ Galli Toma, *The Road to the New Protocol on Explosive Remnants of War*, Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu, sv. 55, br. 5, 2005., str. 1315. – 1319.

- d) poduzeti sve raspoložive mjere opreza na području pod vlastitom kontrolom kako bi se zaštitilo civilno stanovništvo od opasnosti i učinaka eksplozivnih ostataka rata.¹⁰⁴

Nedostatak je prepuštanje pridržavanja odredaba Protokola procjeni pojedine države stranke, odnosno država će po njemu postupiti kada ocijeni da je to primjereno s obzirom na konkretnu situaciju. Dok Ottawska konvencija sadrži kvalitetnije rješenje s obzirom da precizira rokove unutar kojih su stranke dužne izvršiti temeljnu obvezu razminiranja¹⁰⁵, točan početak aktivnosti uklanjanja eksplozivnih ostataka rata predviđen Protokolom ostaje neizvjestan. Stranke Ottawske konvencije osim obveze razminiranja, obvezale su se uništiti i zalihe protupješačkih mina, osim manjeg broja koje će služiti u svrhe obuke¹⁰⁶. Iako su dugo vremena države nastojale postići dogovor oko ugradnje mehanizama za samouništenje ili samodeaktivaciju, on na kraju nije postignut. Nedostatak Protokola su i opće preventivne mjere predviđene njegovim neobvezujućim Tehničkim prilogom, koje zbog svoje visoke razine općenitosti ostaju neučinkovite i u slučaju kad bi se propisala obvezatnost Tehničkog priloga¹⁰⁷. Protokol ne sadrži nikakav kontrolni mehanizam koji bi provodio nadzor nad pridržavanjem njegovih odredaba.

Unatoč nedostacima, Protokol predstavlja svijest međunarodne zajednice o opasnostima eksplozivnih ostataka rata i nužnosti poduzimanja odgovarajućih mjera glede ublažavanja njihovih posljedica kako na ljude, tako i na okoliš. Propisivanjem dužnosti međunarodne suradnje i pružanja međusobne financijske, tehničke i materijalne pomoći glede njihova uklanjanja, Protokol će u budućnosti u svakako doprinijeti učinkovitijem rješavanju problema eksplozivnih ostataka rata.

2.10. Kasetno streljivo

2.10.1. Povijesna uporaba kasetnog streljiva bez ograničenja

Među najznačajnijim sukobima u kojima je kao oružje korišteno kasetno streljivo, svakako je onaj između NATO i srpskih snaga na Kosovu 1999. godine. Sukob je privukao

¹⁰⁴ Ibid., str. 1333. – 1334.

¹⁰⁵ V. članak 5. stavak 1. Ottawske konvencije (NNMU, br. 7/1998).

¹⁰⁶ Ibid., članak 3. stavak 1.

¹⁰⁷ Članak 3. Tehničkog priloga, dostupno na: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/ccw-protocol-v/technical-annex?activeTab=undefined>, pristupljeno: 10.1.2023.

pozornost međunarodne zajednice, budući da se vodio u Europi te je bio prvi pravi sukob u kojem je sudjelovao NATO. Svaki napad NATO bio je popraćen detaljnim izvješćem o broju žrtava i opisom zadobivenih ozljeda. Tijekom sukoba na vidjelo je izašlo izrazito nediskriminatorno djelovanje kasetnog streljiva, a međunarodna zajednica odlučila je pristupiti rješavanju tog problema.

Na području Republike Hrvatske tijekom Domovinskog rata upotrijebljeno je kasetno streljivo uzduž čitave bojišnice. Početkom svibnja 1995. predsjednik tzv. Republike Srpske Krajine naredio je napade raketnim sustavom „Orkan“ na Zagreb i druge hrvatske gradove, a naknadno je priznao kako se nije radilo o napadu na vojne ciljeve, već o odmazdi protiv civilnog stanovništva kao odgovor na akciju Hrvatske vojske pod nazivom „Bljesak“¹⁰⁸. U ovim, kao i drugim povijesnim slučajevima upotrebe kasetnog streljiva, njegovi korisnici nisu vodili pretjerano računa o razlikovanju civilnih i vojnih ciljeva.¹⁰⁹

2.10.2. Postojeća pravila međunarodnog prava primjenjiva na kasetno streljivo

Pravila međunarodnog humanitarnog prava sadržana u Protokolu I.¹¹⁰ uz Ženevske konvencije iz 1949., koja su dio običajnog prava, primjenjiva su na svako oružje kojim se vodi oružani sukob, pa tako i kasetno streljivo. Protokol sadrži dva temeljna načela, prema kojima je „zabranjeno upotrebljavati oružje, projekte i materijal te metode ratovanja koje uzrokuju suvišne ozljede i nepotrebne patnje“¹¹¹ te „koja su namijenjena ili od kojih se može očekivati da će uzrokovati opsežna, dugotrajna i ozbiljna oštećenja prirodnog okoliša“¹¹².

Daljnjom razradom prvog načela, Protokol uspostavlja pravila kojih se stranke sukoba trebaju držati tijekom vođenja neprijateljstva:

- a) pravilo razlikovanja, u svako doba, civilnog stanovništva od boraca, kao i civilnih objekata od vojnih ciljeva (čl.48);

¹⁰⁸ Operacija Bljesak je vojno redarstvena akcija Hrvatske vojske i specijalne policije Republike Hrvatske. Započela je 1. svibnja 1995. godine kada su oslobođena okupirana područja zapadne Slavonije. Kao odgovor na operaciju Bljesak Republika Srpska Krajina izvela je terorističke napada na civilne ciljeve u hrvatskim gradovima gdje su građani Zagreba napadnuti raketama s kasetnim punjenjem.

¹⁰⁹ Toma Galli, Kasetno streljivo: predrasude ili stvarna prijetnja, Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu, sv. 57, br. 6., 2007., str. 1037. – 1038.

¹¹⁰ NNMU, br. 5/1994.

¹¹¹ Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (PROTOKOL I), (NNMU, br. 5/1994) čl. 35, st. 1.

¹¹² Ibid., čl.35., st. 2.

- b) pravilo zabrane nasumičnih napada (napada bez izbora ciljeva ili nediskriminatornih napada) (čl.51. st. 4. i 5.);
- c) pravilo proporcionalnosti¹¹³ (čl.51.st. 5. b);
- d) pravilo opreza prilikom napada¹¹⁴ (čl.57).

Kazetno streljivo ima široko prostorno djelovanje, iznimno je nepouzđano, dovodi do velikog broja eksplozivnih ostataka rata te zbog takvog nediskriminatornog učinka dovodi do povrede svakog od navedenih pravila.

2.10.3. Konvencija o kazetnom streljivu

Početkom 2007. godine, održana je Međunarodna konferencija o kasetnom streljivu u okviru koje je usvojena Deklaracija iz Osla. Države članice Deklaracije obvezale su se do kraja 2008. godine sklopiti međunarodni ugovor o zabrani kazetnog streljiva s neprihvatljivim učincima na stanovništvo te uspostaviti međunarodni okvir za međusobnu suradnju i pomoć usmjerenu osiguranju odgovarajućeg zbrinjavanja i rehabilitacije žrtava. Konvencija o kazetnom streljivu¹¹⁵ usvojena je 30. svibnja 2008., a stupila je na snagu 1. kolovoza 2010. godine. Do danas, Konvenciju je ratificiralo 110 država članica.

Prema Konvenciji, kazetno streljivo je konvencionalno streljivo projektirano za raspršivanje ili ispuštanje eksplozivnog podstreljiva, pojedinačne težine manje od dvadeset kilograma, te uključuje to eksplozivno podstreljivo. Eksplozivno podstreljivo znači konvencionalno streljivo koje je u svrhu izvršavanja njegove zadaće raspršeno ili ispušteno kazetnim streljivom, a projektirano je da funkcionira detoniranjem eksplozivnog naboja prije udara, u trenutku udara ili nakon udara.¹¹⁶ Glavni razlog zabrane takvog streljiva su nepotrebne patnje koje uzrokuje. U usporedbi s drugim vrstama oružja, područje kontaminirano neeksplozivnim podstreljivom može dovesti do slučajnih gubitaka, a tome doprinosi i izostanak markacije lokacije podstreljiva. Konvencija dopušta određene vrste oružja s podstreljivom koje nemaju neselektivne učinke na područje ili predstavljaju jednak rizik od

¹¹³ Pravilo proporcionalnosti nalaže da se ocijeni premašuje li vjerojatna vojna dobit napada njime uzrokovane civilne žrtve i oštećenja civilnih objekata.

¹¹⁴ Pravilo opreznosti zahtijeva da se napad izvede na način tako da se izbjegnu, ako je to moguće, a u svakom slučaju svedu na najmanju moguću mjeru, slučajne civilne žrtve i oštećenja civilnih objekata.

¹¹⁵ NNMU, br. 5/2009.

¹¹⁶ Članak 2. točka 2. i 3.

neeksplodiranih sredstava kao kazetno streljivo. Dopusšteno oružje mora sadržavati manje od deset podstreljiva, a svako mora težiti više od četiri kilograma, dok svako podstreljivo mora imati sposobnost otkrivanja i zahvaćanja pojedinog ciljanog objekta te sadržavati elektroničke mehanizme za samouništenje ili samodeaktivaciju¹¹⁷.

Države stranke obvezuju se da „ni u kojim okolnostima“ neće koristiti, razvijati, proizvoditi, na drugi način stjecati, skladištiti, zadržati ili bilo kome prenijeti, izravno ili neizravno, kazetno streljivo (članak 1. stavak 1.). Sintagma „ni u kojim okolnostima“ upućuje da zabrana vrijedi u svim okolnostima, mirnodopskim ili ratnim te unutarnjim smetnjama ili napetostima. Nadalje, zabranjeno je pomagati, poticati ili navoditi bilo koga na bilo kakvu aktivnost koja je prema ovoj Konvenciji zabranjena državi stranci.¹¹⁸ Na odredbe Konvencije države nemaju mogućnost stavljanja rezerve (članak 19.). U skladu s nacionalnim zakonodavstvom, svaka država stranka dužna je odvojiti svo kazetno streljivo pod njenom jurisdikcijom ili nadzorom od streljiva zadržanog za operativnu uporabu te ih označiti za uništenje. Države stranke dužne su čim prije, a najkasnije u roku od osam godina nakon stupanja na snagu Konvencije za odnosnu državu, uništiti ili osigurati uništenje označenog streljiva. Rok se može produljiti za dodatnih četiri godine, a u iznimnim okolnostima za još dodatne četiri godine.¹¹⁹ Države mogu zadržati manju količinu streljiva u svrhu obuke i istraživanja tehnike čišćenja (članak 3. stavak 6.). Unatoč kompleksnom procesu uklanjanja kazetnog streljiva, većina država uspješno je ispunila navedenu obvezu. Glede ostataka kazetnog streljiva, država stranka obvezuje se očistiti i uništiti ili osigurati čišćenje i uništenje ostataka koji se nalaze na područjima kontaminiranim kazetnim streljivom pod njenom jurisdikcijom ili kontrolom (članak 4.).

U usporedbi s drugim međunarodnim ugovorima o razoružanju, Konvencija sadrži najpodrobnije odredbe o pružanju pomoći žrtvama kazetnog streljiva. Države stranke dužne su žrtvama na njihovom teritoriju ili teritoriju pod njihovom kontrolom na prikladan način, u skladu s primjenjivim međunarodnim humanitarnim pravom i ljudskim pravima, pružiti odgovarajuću medicinsku skrb, psihološku rehabilitaciju i pomoć te nastojati osigurati njihovu društvenu i gospodarsku uključenost. Termin žrtava kazetnog streljiva ne uključuje samo osobe koje su njime ubijene ili ozlijeđene, već i njihove obitelji i zajednice koje su pretrpjele socijalno – ekonomske posljedice ili drugu štetu (članak 4.).

¹¹⁷ Članak 2. točka 2.

¹¹⁸ Članak 1.

¹¹⁹ Članak 3.

Mehanizmi provedbe Konvencije slični su onim utvrđenim u Konvenciji o zabrani protupješačkih mina. Države stranke obvezuju se poduzeti pravne, administrativne i druge mjere kako bi uspješno implementirale Konvenciju. Obveza uključuje i uvođenje kaznenih sankcija kako bi se prevenirale i suzbile aktivnosti koje podliježu zabrani, a poduzimaju ih osobe ili se poduzimaju na teritoriju pod njenom jurisdikcijom ili kontrolom (članak 9.). Od država se zahtijeva podnošenje godišnjih izvješća Glavnom tajniku Ujedinjenih naroda o nizu pitanja, kao što su vrsta i količina uništenog streljiva, poduzete mjere obrazovanja, status programa čišćenja i mnoga druga (članak 7.). Putem tih izvješća, dobiva se uvid u stvarno stanje provedbe Konvencije, a ujedno se udovoljava i interesu transparentnosti. Dodatno se učinkovitost Konvencije razmatra na godišnjim sastancima država stranaka (članak 11.).

Nakon stupanja Konvencije na snagu, kazetno streljivo korišteno je u nekoliko zemalja. Tijekom prve Revizijske konferencije održane u Dubrovniku od 7. do 11. rujna 2015. godine, usvojena je Dubrovačka politička deklaracija kojom su se države stranke ponovno obvezale na dosljednu provedbu Konvencije, kako bi osigurale svijet bez kazetnog streljiva i osudile svaku njegovu uporabu od strane bilo kojeg aktera¹²⁰.

3. ORUŽJE ZA MASOVNO UNIŠTENJE

3.1. Definicija

Oružje za masovno uništenje je kemijsko, biološko, radiološko, nuklearno i svako drugo oružje koje može ubiti veliki broj pojedinaca ili nanijeti značajnu štetu ljudskim nastambama (npr. gradovima), prirodi ili biosferi.

3.2. Kemijsko oružje

Pod pojmom kemijskog oružja u općenitom smislu podrazumijevaju se bojni otrovi i sva sredstva koja služe za prijenos bojnih otrova na cilj i njihovo prevođenje u bojno stanje. Kemijsko oružje pripada skupini oružja za masovno uništenje, a za razliku od klasičnog eksplozivnog oružja zahvaća velike površine i ima dugotrajniji učinak. Ono je i psihološko oružje zbog učinka na psihičko stanje i moral čovjeka na način da smanjuje njegovu radnu i

¹²⁰ Dubrovnik Action Plan, dostupno na: https://www.clusterconvention.org/files/action_plans/DAP-English.pdf, pristupljeno: 12.1.2023.

borbenu sposobnost.¹²¹ S obzirom da može kontaminirati radni i životni prostor, ono je i prostorno oružje. Kemijsko oružje može imati razne učinke, od onesposobljavajućih do smrtonosnih, a najveći nedostatak mu je neselektivnost. Djelovanju otrovnog oblaka izloženi su oni koji su napadnuti, ali u nepovoljnim vremenskim uvjetima (npr. promjena smjera vjetra) mogu stradati i oni koji napadaju.¹²² Od kemijskog oružja koje je do sada upotrebljavano u međunarodnim sukobima najpoznatiji su plikavac iperit koji uzrokuje plikove i opekline u dodiru s golom kožom te sarin koji spada u kategoriju živčanih otrova i stvara teške živčane poremećaje koji uzrokuju smrt.

Najpoznatiji napad kemijskim oružjem dogodio se tijekom Iračko – iranskog rata kada su iračke vojne snage izvršile kemijski napad na grad Halabji u Iračkom Kurdistanu 1988. godine. Tijekom napada ubijeno je više od tri tisuće civila, a u napadu je korišteno kemijsko oružje iperit i razni živčani otrovi. Upotrebu tog oružja Iranci su opravdavali upotrebom u obrambene svrhe. Nakon što je napad odjeknuo u Ujedinjenim narodima, određena je posebna komisija koja je dokazala da Irak rabi kemijsko oružje. Napad je klasificiran kao genocid. Tri desetljeća nakon napada, vidljiv je izniman napredak međunarodne zajednice u zabrani kemijskog oružja, međutim u tom napretku Sirija predstavlja mrlju. Napad na grad Halabji potaknuo je Konferenciju Ujedinjenih naroda da teži sveobuhvatnijoj zabrani kemijskog oružja, a rezultirao je usvajanjem Konvencije o kemijskom oružju¹²³. Prije sukoba u Siriji nijedna država nije prekršila Konvenciju. Kemijsko oružje višestruko je upotrijebljeno od strane Assadove vlade u sirijskom nemeđunarodnom oružanom sukobu, a počevši od prosinca 2012., Sirijci redovito prijavljuju napade kemijskim oružjem¹²⁴. Rusija je predložila sporazum prema kojem bi Sirija potpisala Konvenciju i predala svoje zalihe kemijskog oružja Organizaciji za zabranu kemijskog oružja¹²⁵ (u daljnjem tekstu: Organizacija), a Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je isti potvrdilo Rezolucijom 2118¹²⁶. Unatoč dugogodišnjem protivljenju, 2013. godine Sirija je pristupila Konvenciji i dostavila podatke Organizaciji o svojim zalihama što je dovelo

¹²¹ Bokan, Slavko, Čižmek Ankica, Ilijaš Boris, Jukić Ivan, Orehovec Zvonko, Radalj Željko, Oružja za masovno uništenje: nuklearno – kemijsko – biološko i toksinsko oružje, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004., str. 201.

¹²² Ibid., str. 249. – 250.

¹²³ NNMU, br. 4/1995.

¹²⁴ Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012.-2022., dostupno na <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity>, pristupljeno: 12.01.2023.

¹²⁵ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW), dostupno na: <https://www.opcw.org/>, pristupljeno: 12.1.2023.

¹²⁶ Rezoluciju 2118 usvojilo je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda 27. rujna 2013. godine. Dostupno na: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf, pristupljeno: 12.1.2023.

do uništenja 1200 tona kemijskog oružja¹²⁷. U kolovozu 2015. došlo do napada klorom na civile te je osnovana istražna komisija (UN-OPCW JIM) od strane Vijeća sigurnosti koja je utvrdila da sirijska vlada stoji iza dva kemijska napada. Prvi puta u povijesti dogodilo se da se jedna država stranka Konvencije smatra odgovornom za uporabu kemijskog oružja.¹²⁸ Uništenje posljednjih zaliha sirijskog kemijskog oružja zbilo se u siječnju 2016. godine,¹²⁹ međutim, napadi kemijskim oružjem nastavljeni su i nakon uništenja.¹³⁰

3.2.1. Postojeća pravna regulativa

Prvi međunarodni ugovor koji je ograničavao upotrebu kemijskog oružja sklopljen je 1675. godine između Njemačke i Francuske u Strassbourgu, a nastojao je zabraniti upotrebu otrovnih projektila. Gotovo 200 godina kasnije, 1874. godine Briselskom konvencijom, zabranjena je upotreba otrova i otrovnih oružja u ratu, a njene odredbe potvrđene su na mirovnim konferencijama u Haagu 1899. i 1907. godine.¹³¹ Druga haaška deklaracija iz 1899. o zabrani upotrebe metaka sa zagušljivim ili otrovnim plinovima prvi je međunarodni ugovor koji je zabranio upotrebu metaka čije je jedina svrha bila širenje zagušljivih ili otrovnih plinova. Unatoč tim odredbama, kemijsko oružje bilo je široko upotrijebljeno tijekom Prvog svjetskog rata. Važnu prekretnicu predstavlja Ženevski protokol iz 1925. o zabrani zagušljivih, otrovnih ili drugih plinova i bakterioloških sredstava u ratu¹³². Protokol poziva stranke da pristupe ugovorima koji zabranjuju upotrebu navedenih plinova i sredstava kako bi ta zabrana bila općeprihvaćena kao dio međunarodnog prava. Tim dokumentom bila je zabranjena uporaba kemijskog oružja u napadačke svrhe, ali ne i u obrani¹³³. Nedostatak zabrane proizvodnje, skladištenja i razvoja novih bojnih otrova predstavlja najveći nedostatak Protokola. Nadalje, ne postoje ograničenja glede nabave ili posjedovanja takvog oružja te ne sadrži mehanizme kontrole poštovanja njegovih odredbi¹³⁴. Odredbi Ženevskog protokola nije se pridržavala ni jedna država koja je imala ikakvu mogućnost proizvodnje bojnih otrova. Uvidjevši nedostatke

¹²⁷ Thirty Years Later: How the Legacy of Halabja has Failed to Protect Syria, <https://syriaaccountability.org/thirty-years-later-how-the-legacy-of-halabja-has-failed-to-protect-syria/> pristupljeno: 11.9.2022.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Destruction of declared Syrian chemical weapons completed, <https://www.opcw.org/media-centre/news/2016/01/destruction-declared-syrian-chemical-weapons-completed> , pristupljeno: 12.1.2023.

¹³⁰ Op.cit. (bilj. 124).

¹³¹ Bokan et al., op.cit. (bilj. 121), str. 235.

¹³² NNMU, br. 7/2006.

¹³³ Past Chemical Disarmament Efforts, dostupno na: <https://www.opcw.org/about-us/history> , pristupljeno 14.1.2023.

¹³⁴ Ibid.

Protokola, mnoge države odbile su ga potpisati, dok ga je dio njih ratificirao s pridržajem prava upotrebe u slučaju obrane.¹³⁵ Danas je zabrana upotrebe zagušljivih, otrovnih ili sličnih plinova dio običajnog međunarodnog prava i njegovu upotrebu Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda proglašava ratnim zločinom¹³⁶.

Protokol iz 1925. kasnije je nadopunjen Konvencijom o zabrani razvijanja, proizvodnje, stvaranja zaliha i korištenja kemijskog oružja i o njegovom uništenju iz 1993. Ozbiljno pregovaranje za donošenje Konvencije započelo je 1980. godine nakon što je na Konferenciji o razoružanju, održanoj u New Yorku 1978., donesena odluka o osnivanju *ad hoc* radne skupine za kemijsko oružje. U razdoblju od lipnja do rujna 1992. na Konferenciji o razoružanju usvojeno je izvješće radne skupine u kojemu je bio sadržan nacrt buduće Konvencije, a koji je Opća skupština Ujedinjenih naroda konsenzusom usvojila 1992., dok je svečano potpisivanje Konvencije započelo 13. siječnja 1993. u Parizu.¹³⁷ Uz Konvenciju usvojena su i tri aneksa: Dodatak o kemikalijama, Dodatak o provedbi i verifikaciji te Dodatak o povjerljivosti.

Prema Konvenciji, kemijsko oružje je definirano, u zajedničkom ili odvojenom smislu kao:

- a) otrovne kemikalije i njihovi prekursori, osim kada je riječ o namjeni u svrhe koje nisu zabranjene Konvencijom, i sve dok su vrste i količine u skladu s takvim svrhama;
- b) streljiva i naprave konkretno namijenjene izazivanju smrti ili druge štete putem onih otrovnih svojstava otrovnih kemikalija navedenih pod a), koja bi se oslobodila kao rezultat primjene takvih sredstava streljiva i naprava;
- c) svaka oprema posebno napravljena za izravnu uporabu u svezi s primjenom streljiva i naprava navedenih u stavku b)¹³⁸

Konvencija obvezuje države stranke da „nikada, ni u kojim okolnostima“ ne razvijaju, proizvode, nabavljaju, gomilaju ili zadržavaju kemijsko oružje niti ga prenose drugima, bilo posredno ili neposredno¹³⁹. Zabranjeno je korištenje kemijskog oružja, vojna priprema na bilo koji način za njegovu uporabu te poticanje, pomaganje ili navođenje drugih na bilo koji način da se bave bilo kojom djelatnošću koja je po Konvenciji zabranjena državi stranci¹⁴⁰. Nadalje, stranke se obvezuju da će uništiti kemijsko oružje i proizvodne pogone u njihovom vlasništvu

¹³⁵ Bokan et al., op.cit. (bilj. 121), str. 236.

¹³⁶ Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda, (NNMU, br. 5/2001.), članak 8., stavak 2., točka xviii.

¹³⁷ Chemical Weapons Convention Negotiations, dostupno na: <https://www.opcw.org/about-us/history>, pristupljeno: 12.1.2023.

¹³⁸ Članak 2. točka 1. Konvencije o kemijskom oružju.

¹³⁹ Ibid., Članak 1. točka 1.

¹⁴⁰ Ibid.

ili posjedu, ili koji su locirani na bilo kojem mjestu pod njihovom nadležnošću ili nadzorom kao i sve kemijsko oružje koje su napustile na teritoriju druge države stranke. Jednako tako, nije dozvoljena uporaba kemijskih sredstava za sprječavanje nereda kao metode ratovanja.¹⁴¹ S obzirom na navedeno, u odnosu na Protokol o zabrani zagušljivih, otrovnih ili drugih plinova i bakterioloških sredstava u ratu iz 1925., Konvencija predstavlja korak naprijed budući da se kemijsko oružje ne smije upotrebljavati „nikada, ni pod kojim okolnostima“.

Svaka država stranka mora završiti uništenje oružja i pogona za proizvodnju oružja u razdoblju ne kasnijem od deset godina nakon stupanja Konvencije na snagu za odnosnu državu.¹⁴²

Posebna značajka Konvencije je mogućnost izvanredne inspekcije. Svaka država stranka može zahtijevati hitnu, izvanrednu inspekciju bilo kojeg postrojenja ili lokacije na teritoriju druge države stranke, zbog raščišćavanja ili pojašnjenja pitanja u vezi nepoštivanja Konvencije.¹⁴³ Države stranke dužne su najkasnije 30 dana nakon stupanja Konvencije na snagu za odnosnu državu, odnosno od trenutka ratifikacije, podnijeti Organizaciji detaljne deklaracije koje se odnose na kemijsko oružje, uključivo staro i napušteno kemijsko oružje, pogone za njegovu proizvodnju uz oznaku točne lokacije i količine te prijedlog plana za njegovo uništenje¹⁴⁴. U Godišnjoj deklaraciji države su dužne navesti i civilna postrojenja koja bi u određenim uvjetima mogla proizvoditi kemijsko oružje. Organizacija samostalno provodi inspekcije tih postrojenja. U slučaju da se država ne pridržava odredaba Konvencije i time ugrožava mir i sigurnost, Organizacija može slučaj prijaviti Općoj skupštini i Vijeću sigurnosti UN – a, u skladu s potpisanim sporazumom između Organizacije i UN – a. Posjedovanje kemijskog oružja ili tehnologije za njegovu proizvodnju službeno priznaje samo osam, ali se neformalno govori o više od 20 zemalja.¹⁴⁵

Republika Hrvatska pristupila je Konvenciji u travnju 1995. godine, a odlukom Vlade Republike Hrvatske iz 1997. osnovano je Nacionalno povjerenstvo kao središnje međuresorno tijelo za praćenje provedbe Konvencije te kontakte s Organizacijom za zabranu kemijskog oružja¹⁴⁶.

¹⁴¹ Članak 1. točka 5. Konvencije o kemijskom oružju.

¹⁴² Ibid., Članak 4. stavak 6., članak 5. stavak 8.

¹⁴³ Ibid., Članak 9. stavak 8.

¹⁴⁴ Ibid., Članak 3. stavak 1.

¹⁴⁵ Chemical and Biological Weapons Status at a Glance, dostupno na: <https://www.armscontrol.org/factsheets/cbwprolif>, pristupljeno 14.1.2023.

¹⁴⁶ Odluka o osnivanju Nacionalnog povjerenstva za provedbu Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje, gomilanja i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju od 27. svibnja 1997 (NN 65/1997).

3.2.2. Organizacija za zabranu kemijskog oružja

Organizacija za zabranu kemijskog oružja (eng. *Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons* (OPCW)), u daljnjem tekstu: Organizacija) nevladina je organizacija i izvršno je tijelo Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje, stvaranja zaliha i korištenja kemijskog oružja i o njegovom uništenju iz 1993. Formalno je osnovana stupanjem na snagu Konvencije 29. travnja 1997.¹⁴⁷ Sjedište organizacije je u Haagu, a trenutno broji 193 država članica. Republika Hrvatska članica je Organizacije od 1997. godine¹⁴⁸. Temeljni zadatak Organizacije je postizanje cilja i svrhe Konvencije, osiguranje provedbe njenih odredbi, uključujući odredbe za međunarodnu verifikaciju poštovanja Konvencije, te pružanje foruma za savjetovanje i suradnju među državama strankama.¹⁴⁹ Kao priznanje za ulaganje iznimnih napora za uklanjanje kemijskog oružja, Organizaciji je 2013. godine dodijeljena Nobelovu nagradu za mir.

Sve države stranke Konvencije članice su Organizacije te se tog članstva ne mogu lišiti. Organizacijska struktura sastoji se od Konferencije država stranaka, Izvršnog vijeća te Tehničkog tajništva. Konferenciju država stranaka čine sve članice Organizacije, najviše je tijelo za donošenje odluka, a sastaje se jednom godišnje u redovitim zasjedanjima u kojim sudjeluju predstavnici svake države s jednakim pravom glasa. Konferencija odlučuje o svim glavnim pitanjima glede same Organizacije i Konvencije¹⁵⁰. Izvršno vijeće je izvršni organ koji se sastoji od predstavnika 41 države stranke iz pet regionalnih skupina, a odgovorno je za provođenje aktivnosti Konvencije¹⁵¹. Tehničko tajništvo obavlja praktični rad Organizacije, pomaže Konferenciji i Izvršnom vijeću u obnašanju njihovih funkcija, provodi verifikacijske mjere i obnaša druge dužnosti povjerene mu Konvencijom¹⁵². Na čelu mu je glavni direktor, a njegov glavni dio je inspektorat.¹⁵³ Putem svojih tijela, Organizacija provodi širok raspon aktivnosti usmjerenih na potporu znanstvenom i gospodarskom razvoju njenih država članica.

¹⁴⁷ OPCW Basics, dostupno na: <https://www.opcw.org/about-us/opcw-basics> , pristupljeno: 14.1.2023.

¹⁴⁸ Member States, dostupno na: <https://www.opcw.org/about-us/member-states/croatia> , pristupljeno: 14.1.2023.

¹⁴⁹ Članak 8. točka 1. Konvencije o kemijskom oružju.

¹⁵⁰ Conference of the States Parties, dostupno na: <https://www.opcw.org/about/conference-states-parties> , pristupljeno; 14.1.2023.

¹⁵¹ Članak 8. točka 23. Konvencije o kemijskom oružju.

¹⁵² Technical Secretariat, dostupno na: <https://www.opcw.org/about/technical-secretariat> , pristupljeno 14.1.2023.

¹⁵³ The Structure of the OPCW, dostupno na: https://www.disarmamenteducation.org/dashboard/media/modules/124/required_Fact_Sheet_3_-_OPCW_Structure.pdf , pristupljeno 14.1.2023.

Kako bi ostvarila krajnji cilj promiče međunarodnu suradnju, pruža pravnu pomoć te razmjenu znanstvenih i tehničkih informacija u području kemijske industrije. Konvencija je najuspješniji ugovor o razoružanju koji eliminira čitavu kategoriju oružja za masovno uništenje, a čemu svakako doprinose aktivnosti Organizacije pod čijim je nadzorom uništeno 99% deklariranog kemijskog oružja¹⁵⁴.

3.3. Biološko oružje

Biološko oružje dovodi do namjernog izazivanja masovnih infektivnih bolesti ljudi, životinja i korisnog bilja te slabljenja ratnih potencijala protivnika. Sastavnice biološkog oružja su mikroorganizmi kao što su patogene bakterije, virusi, gljivice, a koji se planski šire otvorenim (biološke bombe, rakete i topovsko streljivo) ili prikrivenim (ampule, zaraženi predmeti ili raspršivači u obliku sprejeva) načinom.¹⁵⁵ Isključivo biološki rat nikada nije vođen, iako je u oružanim sukobima bilo pojava koje su upućivale na upotrebu biološkog oružja (npr. namjerno širenje zaraze kuge, kolere i sl.)¹⁵⁶.

Ženevski protokol iz 1925. o zabrani upotrebe zagušljivih, otrovnih ili sličnih plinova i bakterioloških sredstava¹⁵⁷ naglasio je da svoju zabranu proteže i na upotrebu bakterioloških metoda ratovanja. Međutim, regulacija ustanovljena Ženevskim protokolom imala je niz nedostataka te je međunarodna zajednica postala svjesna da je pitanje bakteriološkog oružja neophodno samostalno regulirati.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, Ujedinjeni narodi pozvali su na uklanjanje oružja koje može služiti masovnom uništenju, što uključuje i biološko oružje. Međutim, rasprave o zabrani oružja za masovno uništenje vođene 1950-ih i 1960-ih ostale su bezuspješne. Utjecajno izvješće o problemima kemijskog i biološkog ratovanja, objavljeno od strane Ujedinjenih naroda 1969. godine, privuklo je pozornost Opće skupštine UN-a. Prema izvješću, djelovanje kemijskog i biološko oružja ne može se ograničiti prostorno i vremenski te može imati ozbiljne i nepovratne posljedice za čovjeka i prirodu. Izvješće Svjetske zdravstvene organizacije (eng. *World Health Organisation*; WHO) o zdravstvenim aspektima ove vrste oružja ukazuje da ono predstavlja posebnu prijetnju civilnom dijelu stanovništva. Pitanje

¹⁵⁴ Destruction Progress, dostupno na: <https://www.opcw.org/media-centre/opcw-numbers>, pristupljeno: 14.1.2023.

¹⁵⁵ Biološko oružje, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7773>, pristupljeno 14.1.2023.

¹⁵⁶ Biološki rat, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=7769>, pristupljeno: 14.1.2023.

¹⁵⁷ Vidi *supra*, str. 29.

zabrane raspravljalo se i u Odboru osamnaest zemalja za razoružanje gdje su Ujedinjeno Kraljevstvo i nekoliko drugih država prihvatile stajalište da biološko oružje treba biti primarno zabranjeno¹⁵⁸. Zabranu je iznimno doprinijela odluka američke vlade o uništenju zaliha biološkog oružja, neovisno o mogućem budućem međunarodnom sporazumu¹⁵⁹. Nekoliko godina kasnije, SAD su se službeno odrekle proizvodnje, skladištenja i korištenja biološkog oružja u ratne svrhe.¹⁶⁰ Pregovori o međunarodnoj zabrani biološkog oružja nakon toga doveli su 1972. do usvajanja Konvencije o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) oružja i toksičnog oružja te o njegovom uništenju¹⁶¹. Konvencija je otvorena za potpisivanje 10. travnja 1972.¹⁶², a stupila je na snagu 26. ožujka 1975¹⁶³. Danas, Konvencija ima 184 države članice¹⁶⁴.

Konvencija zabranjuje usavršavanje, proizvodnju, stvaranje zaliha ili na drugi način stjecanje ili čuvanje bioloških agensa ili toksina, kao i oružja, opreme ili sredstava isporuke dizajniranih za upotrebu tih agensa ili toksina u neprijateljske svrhe ili za oružani sukob¹⁶⁵. Zabrana iz članka 1. nije apsolutna, već se odnosi samo na vrste i količine koje nemaju pravno opravdanje za profilaktičke, zaštitne i druge miroljubive svrhe. Od potpisivanja Konvencije nije bilo sporova među strankama oko definicije bioloških agensa ili toksina, ali nedostatak definicije „oružja, opreme ili sredstava isporuke“ doveo je do kontroverze. Ratificirajući Konvenciju, Švicarska je zadržala pravo samostalno odlučivati što potpada pod definiciju, na što su SAD uložile prigovor tvrdeći da je neprimjereno da države rezerviraju jednostrano pravo donošenja takvih odluka¹⁶⁶. Konvencija ne sadrži izričitu zabranu uporabe biološkog oružja, već polazi od toga da ono što se ne smije posjedovati, ne smije se ni upotrijebiti. Sama upotreba biološkog oružja, zabranjena je već Ženevskim protokolom iz 1925. te je dio međunarodnog običajnog prava.

¹⁵⁸ History of the Biological Weapons Convention, dostupno na: <https://www.nti.org/analysis/articles/biological-weapons-convention/>, pristupljeno 14.1.2023.

¹⁵⁹ Goldblat, Jozef, The Biological Weapons Convention: An overview, dostupno na: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400084679a.pdf>, str. 252., pristupljeno 14.1.2023..

¹⁶⁰ Ibid., str. 253.

¹⁶¹ NNMU, br. 12/1993.

¹⁶² History of the Biological Weapon Convention, dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/about/history/>, pristupljeno: 14.1.2023.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Membership and Regional Groups, dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/about/membership-and-regional-groups>, pristupljeno: 14.1.2023.

¹⁶⁵ Članak 1. Konvencije o biološkom oružju.

¹⁶⁶ Switzerland: Ratification of Biological Weapons Convention, dostupno na: <https://treaties.unoda.org/a/bwc/switzerland/rat/washington>, pristupljeno: 14.1.2023.

Konvencija zabranjuje čitavu kategoriju jedne vrste oružja za masovno uništenje. Jedna od značajnijih odredaba je obveza stranaka za razoružanjem, odnosno uništenjem ili preusmjerenjem svih agensa, otrova, oružja, opreme i sredstava isporuke u miroljubive svrhe. Država stranka dužna je obvezu ispuniti što je prije moguće, a najkasnije u roku devet mjeseci od stupanja Konvencije na snagu za odnosnu državu. Prilikom ispunjenja, države su dužne poduzeti mjere opreza u svrhu zaštite stanovništva i okoliša.¹⁶⁷

Nejasnoće i nesporazume koji se odnose na cilj ili primjenu Konvencije, države stranke obvezale su se rješavati međusobnim konzultacijama i suradnjom. Potonje se može odvijati putem odgovarajućih međunarodnih procedura u okviru Ujedinjenih naroda u skladu s Poveljom UN-a.¹⁶⁸ Budući da Konvencija ne navodi što podrazumijeva pod „odgovarajućim međunarodnim procedurama“, sudionici Revizijske konferencije složili su se da takvi postupci trebaju uključivati pravo bilo koje države stranke da zatraži konzultativni sastanak, otvoren za sve države, a koji se treba sazvati odmah, na stručnoj razini.¹⁶⁹ Konvencija ne predviđa organizaciju ni mehanizam putem kojeg bi se vršila kontrola pridržavanja njenih odredbi, a što svakako predstavlja njen nedostatak¹⁷⁰. Međutim, u slučaju neispunjenja obaveza preuzetih Konvencijom, svaka država stranka ima pravo podnijeti pritužbu Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda. Pritužba treba uključivati dokaze koji govore u prilog njene utemeljenosti, kao i zahtjev za njeno razmatranje od strane Vijeća sigurnosti UN – a.¹⁷¹ Prema Povelji UN – a, Vijeće sigurnosti nema ovlasti provoditi provjeru poštivanja sporazuma o razoružanju niti poduzeti radnje protiv njegovih prekršitelja. U slučaju da utvrdi da situacija koja je nastala kršenjem može dovesti do narušenja međunarodnog mira i sigurnosti, može predložiti, u skladu s poglavljem VI. Povelje, odgovarajuće procedure ili metode prilagodbe zabrinutim državama.

Od stupanja Konvencije na snagu, izneseno je nekoliko optužbi zbog nepoštivanja njenih odredbi. Najviše pažnje privukli su slučajevi „Sverdlovsk“ i „Žuta kiša“.¹⁷²

¹⁶⁷ Članak 2. Konvencije o biološkom oružju.

¹⁶⁸ Ibid., članak 5.

¹⁶⁹ Goldblat, Jozef, loc.cit. (bilj.159), str. 262. – 263.

¹⁷⁰ Ban without checks: The Biological Weapons Convention and its loopholes, dostupno na: <https://warpp.info/en/m7/articles/m7-19>, pristupljeno 14.1.2023.

¹⁷¹ Članak 6. stavak 1. Konvencije o biološkom oružju.

¹⁷² V. više Goldblat, op.cit. (bilj.159).

3.4. Nuklearno oružje

3.4.1. Pokusi nuklearnim oružjem

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, svijet je postao svjestan stvarne moći nuklearnog oružja i njegove mogućnosti utjecaja na opću vojno – političku situaciju. Od 1945. nakon eksplozije atomskih bombi (Alamogordo, Hirošima i Nagasaki) do 1974. izvedeno je približno tisuću pokusa nuklearnim oružjem, od kojih nešto više od polovice u atmosferi. Pokusi su izvođeni na i pod zemljom, te na i pod vodom u svrhu ispitivanja oružja i njegovih učinaka. U tome su prednjačile SAD i SSSR. Ispitivanja su bila nužna radi prikupljanja informacija o učincima nuklearne eksplozije, njegova djelovanja na objekte i tehniku. Na samom početku izvođenja nuklearnih pokusa znalo se da oni predstavljaju opasnost za životni okoliš, no to se smatralo nužnim rizikom. Prvi sporazumi vezani uz nuklearno oružje sklopljeni su tek na početku šezdesetih godina, kada je ustrojen dovoljno učinkovit sustav nadzora i obavještavanja putem satelita. Već tada su Velika Britanija, SAD, SSSR i Francuska izvođenjem pokusa nuklearnim oružjem dokazale da isto posjeduju, a ubrzo im se priključila i Kina.

Opasnost od radioaktivne kontaminacije za životni okoliš bila je poticaj sklapanju prvog sporazuma vezanog uz nuklearno oružje 1963. godine između SAD – a, SSSR – a i Velike Britanije.¹⁷³ Ugovor o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, svemiru i pod vodom¹⁷⁴, sklopljen u Moskvi, jedini je globalni ugovor na snazi koji se bavi nuklearnim pokusima. Sastavljen je kao mnogostrani ugovor, iako su ga potpisale tada tri glavne nuklearne sile, nakon njegova stupanja na snagu, otvoren je za pristupanje ostalim državama svijeta¹⁷⁵. Ugovor traje neograničeno, ali ostavlja mogućnost strankama da se povuku u slučaju izvanrednih događaja u svezi s predmetom ugovora koji ugrožavaju njihov interes¹⁷⁶. Država stranka povlačenje mora priopćiti svim ostalim strankama tri mjeseca unaprijed¹⁷⁷.

¹⁷³ Bokan, Slavko et al., op.cit. (bilj.121), str. 187. – 188.

¹⁷⁴ Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water (Partial Test Ban Treaty – PTBT), dostupno na: https://media.nti.org/documents/ptbt_partial_test_ban_treaty.pdf, pristupljeno: 15.1.2023.

¹⁷⁵ Članak 3. Ugovora o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, svemiru i pod vodom.

¹⁷⁶ Ibid., članak 4.

¹⁷⁷ Ibid.

Ugovor zabranjuje izvođenje nuklearnih pokusnih eksplozija ili drugih nuklearnih eksplozija u zraku i preko granice zračnog prostora (uključivo svemir) te pod vodom (uključivo teritorijalno i otvoreno more)¹⁷⁸. Podzemni pokusi dopušteni su pod uvjetom da se radioaktivne čestice zbog takve eksplozije ne šire izvan područja države koja ih izvodi¹⁷⁹. Nadalje, stranke se obvezuju da ne uzrokuju, potiču ili na bilo koji način sudjeluju u izvođenju aktivnosti zabranjenih Ugovorom¹⁸⁰. Pristupivši ugovoru, države stranke kao zajednički cilj prihvaćaju uložiti napore ka potpunom razoružanju, prekidu utrke u naoružanju i prestanku kontaminacije čovjekovog okoliša radioaktivnim tvarima¹⁸¹.

Napori međunarodne zajednice ka ostvarenju krajnjeg cilja, rezultirali su 24. rujna 1996. zaključenjem Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa¹⁸². Ugovor zabranjuje sve vrste nuklearnih pokusa, međutim još uvijek nije stupio na snagu. Unatoč velikom broju potpisa i ratifikacija, za njegovo stupanje na snagu nedostaju one države koje imaju nuklearne redaktore, ali i nuklearno oružje ili se barem sumnja da ga imaju (SAD, Kina, Izrael, Egipat i dr.)¹⁸³. Imajući tu činjenicu na umu, upitno je hoće li ugovor ikada stupiti na snagu. U slučaju izvanrednih okolnosti, kao što su tenzije ili oružani sukob između država, država može povući svoj status stranke ako takvi događaji dovode u ugrozu njene najviše interese¹⁸⁴. To pravo na povlačenje umanjuje sveobuhvatnost ugovora, budući da je upravo u tim izvanrednim okolnostima, primjena ugovora najpotrebnija.

Danas se ipak može reći da opće međunarodno pravo apsolutno zabranjuje pokuse nuklearnim oružjem u atmosferi i pod vodom.¹⁸⁵ Na području svemira, zabrana je uređena prvotno Moskovskim ugovorom, a 1967. usvojen je i Ugovor o načelima koja uređuju djelatnosti država na istraživanju i iskorištavanju svemira¹⁸⁶, uključujući Mjesec i druga

¹⁷⁸ Članak 1. točka 1. a) Ugovora o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, svemiru i pod vodom.

¹⁷⁹ Ibid., članak 1. točka 1. b) .

¹⁸⁰ Ibid., članak 1. točka 2.

¹⁸¹ Članak 2. i 3. preambule Ugovora o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, svemiru i pod vodom

¹⁸² NNMU, br. 1/2001.

¹⁸³ Comprehensive Test Ban Treaty at a Glance, dostupno na: <https://www.armscontrol.org/factsheets/test-ban-treaty-at-a-glance> , pristupljeno: 15.1.2023.

¹⁸⁴ Članak 9. Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa.

¹⁸⁵ Ostojić, Jerolim, Pravna zaštita od nuklearnog oružja s naglaskom na zaštitu morskog okoliša, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, sv.45, br. 3, 2008., str. 585.

¹⁸⁶ Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies. Opened for signature at Moscow, London and Washington, on 27 January 1967., dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I-8843-English.pdf> , pristupljeno 15.1.2023.

nebeska tijela¹⁸⁷¹⁸⁸, koji između ostalog zabranjuje i pokuse na tim tijelima. Nuklearne pokuse pod vodom regulira Ugovor o zabrani postavljanja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje na dno oceana i mora i u njihovo podzemlje iz 1971¹⁸⁹. Regulacija se odnosi i na naprave i postrojenja za izbacivanje i druga sredstva za skladištenje, pokuse ili uporabu tih oružja¹⁹⁰. Zabrana obuhvaća pojaseve morskog dna i podzemlja izvan i unutar granica nacionalne jurisdikcije do granice 12 milja od polazne crte za mjerenje širine teritorijalnog mora¹⁹¹. Na području Antartika, Ugovor o Antartiku iz 1959.¹⁹² zabranjuje nuklearne eksplozije i odlaganje radioaktivnog otpada¹⁹³.

Nuklearno oružje može imati velik i opasan utjecaj na okoliš. Ne postoji apsolutna zabrana unošenja radioaktivnih tvari u okoliš, već je dozvoljeno odlaganje u minimalnim količinama prema preporuci Međunarodne agencije za atomsku energiju IAEA, eng. *International Atomic Energy Agency* i pod uvjetom da takvo odlaganje ne uzrokuje neprihvatljive rizike za ljude i okoliš. Stoga, prema općem međunarodnom pravu zabranjeno je izvođenje nuklearnih pokusa koji dovode do neprihvatljivog unošenja radioaktivnih tvari u okoliš. Zabrana proizlazi iz temeljnog načela običajnog međunarodnog prava *sic utere tuo ut alienum non laedas*, koje traži od država da se suzdrže od ponašanja kojim mogu prouzročiti štetu drugoj državi te načela međunarodnog prava okoliša kao što je npr. načelo prevencije.

Zaključno, opće međunarodno pravo ne sadrži potpunu zabranu nuklearnih pokusa *per se*, no praksa država ukazuje kako se ono razvija u tom smjeru, iako još nedostatan da bi se govorilo o običajnom pravilu međunarodnog prava.

¹⁸⁷ Članak 4. Ugovora o načelima koja uređuju djelatnosti država na istraživanju i iskorištavanju svemira, uključujući Mjesec i druga nebeska tijela.

¹⁸⁸ Na području mjeseca i dr. nebeskih tijela postoji apsolutna zabrana aktivnosti vojnog karaktera, a iznimno je dopušteno korištenje vojnog osoblja za znanstvena istraživanja i u druge miroljubive svrhe. S druge strane, na području svemira izričito je zabranjeno korištenje nuklearnog i drugog oružja za masovno uništenje, međutim pitanje upotrebe konvencionalnog oružja nije uređeno samim Ugovorom. Ibid.

¹⁸⁹ Treaty on the prohibition of the emplacement of nuclear weapons and other weapons of mass destruction on the sea-bed and the ocean floor and in the subsoil thereof. Concluded at London, Moscow and Washington on 11 February 1971., dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20955/volume-955-I-13678-English.pdf>, pristupljeno: 15.1.2023.

¹⁹⁰ Članak 1. točka 1. Ugovora o zabrani postavljanja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje na dno oceana i mora i u njihovo podzemlje.

¹⁹¹ Ibid., članak 2.

¹⁹² The Antarctic Treaty. Signed at Washington, on 1 December 1959., dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20402/volume-402-I-5778-English.pdf>, pristupljeno 15.1.2023.

¹⁹³ Članak 1. točka 1. Ugovora o Antartiku.

3.4.2. Postojeća pravila međunarodnog prava primjenjiva na nuklearno oružje

Primjena pravila prava oružanog sukoba do čije uspostave je dovelo konvencionalno oružje, na nuklearno oružje, izaziva kontroverzu s obzirom na to da se nuklearno oružje razlikuje od konvencionalnog po ogromnoj razornoj sili. Glede upotrebe nuklearnog oružja, može se tvrditi da je ono već zabranjeno postojećim pravilima međunarodnog prava, a koje se odnose na ograničavanje napada na vojne ciljeve, zabranu napada nasumce, razlikovanje boraca i civila, zabranu nepotrebnog uzrokovanja patnji boraca i sl.¹⁹⁴

Jedno od temeljnih načela na kojima počiva međunarodno humanitarno pravo predviđa da države tijekom rata ne smiju koristiti oružje ili taktike koje imaju okrutne učinke ili uzrokuju nepotrebne patnje borcima. Prva ga je u preambuli istaknula Deklaracija iz Sankt Peterburga 1868. godine. Upotrebom nuklearnog oružja, krši se ta zabrana, budući da, prema tvrdnjama znanstvenika, ono uključuje više sile no što je potrebno za onesposobljavanje neprijateljske vojske. Da bi se odredila količina snage potrebna za nadjačavanje neprijatelja, potrebno je provesti test proporcionalnosti između vojne nužnosti i humanitarnih razloga. Taj test daje odgovor na pitanje postoji li alternativno oružje kojim će se postići jednak cilj uz uzrokovanje manje patnje. Konvencionalnim oružjem, kao alternativnim, može se onesposobiti neprijatelj bez nanošenja patnje u toj mjeri, stoga nuklearno oružje krši ovo načelo.¹⁹⁵

Ženevskim protokolom iz 1925. godine uspostavljeno je pravilo da države moraju osigurati zaštitu civilnog stanovništva, razlikovati civilne i vojne ciljeve te objekte. Prema čl. 51. Protokola, neselektivni napad je napad koji uključuje ciljanje nespješivih ciljeva, korištenje metoda ili sredstava ratovanja koji nisu usmjereni na određeni vojni cilj ili se njihovi učinci šire izvan zone ratovanja. Država koja se svjesno upusti u opisani napad, čini tešku povredu odredaba Ženevskog protokola, a koje kršenje predstavlja ratni zločin prema Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda. Nuklearno oružje je samo po sebi neselektivno te iz tog razloga vojna prednost nikad ne može nadmašiti humanitarne razloge. Zbog nekontroliranih i nepredvidivih posljedica nuklearnog oružja, civili i izvan borbenih zona trpe ozljede. Stoga, nuklearno oružje krši teoriju koja razlikuje borce i neborce, prema kojoj objekt napada zaraćene države može biti samo druga nacija, ali ne i stanovnici tog naroda.

¹⁹⁴ Andrassy, Juraj et al., op.cit. (bilj. 10), str. 162.

¹⁹⁵ Jill M. Sheldon, Nuclear Weapons and the Laws of War: Does Customary International Law Prohibit the use of Nuclear Weapons in all Circumstances?, Fordham International Law Journal, sv. 20, Issue 1, Article 5, 1996., str. 238. – 239., dostupno na: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol20/iss1/5/>.

Može se tvrditi da upotreba nuklearnog oružja potpada pod zabranu otrovnih i bakterioloških sredstava. Pravni stručnjaci smatraju da se ta zabrana odnosi na sva oružja sa sličnim učincima, a radijacija i radioaktivne padavine kao posljedica nuklearne eksplozije kontaminiraju ljude, žive organizme i okoliš. Međutim, ime i protuargumenata, prvenstveno ugovori koji su usvojeni usprkos postojanju tih zabrana.

3.4.3. Ugovor o neširenju nuklearnog oružja

S ciljem sprječavanja neširenja nuklearnog oružja od kraja Drugog svjetskog rata, usvojen je čitav niz bilateralnih, regionalnih i multilateralnih ugovora te sporazuma o izvoznim kontrolama, unutar kojih države, međunarodne organizacije i nedržavni akteri mogu obavljati aktivnosti vezane uz nuklearno oružje i miroljubivu primjenu nuklearne energije. Središnje mjesto među komponentama koje čine globalni režim neširenja nuklearnog oružja, zauzima Ugovor o neširenju nuklearnog oružja¹⁹⁶.¹⁹⁷ Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, sklopljen je 12. lipnja 1968.god. kada je njegov konačan tekst potvrdila Opća skupština Ujedinjenih naroda. Stupio je na snagu 1970., a danas broji 191 državu stranku, uključivo pet država koje posjeduju nuklearno oružje (Francuska, Ruska Federacija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Kina i Sjedinjene Američke Države), a koje su ujedno stalne članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda¹⁹⁸. Republika Hrvatska je 1992. godine notifikacijom o sukcesiji pristupila ugovoru, a stranka je od 8. listopada 1991. godine¹⁹⁹. Osnovna karakteristika ugovora je podjela ugovornih strana na nuklearne i nenuklearne države. Nuklearna država je ona država koje je proizvela i obavljala eksplozije nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih uređaja prije 1. siječnja 1967. godine.²⁰⁰ Te države obvezuju se da ne prenose, ni jednom primatelju, bilo kakvo nuklearno oružje ili druge uređaje za nuklearne eksplozije ili kontrolu na tim oružjem ili uređajima, bilo neposredno ili posredno.²⁰¹ Sintagma „ni jednom primatelju“ obuhvaća države, bile one ugovorne stranke ili ne, ali i nedržavne entitete kao što su vojni savezi i međunarodne organizacije. Nadalje, obvezuju se da ni na koji način ne pomažu, potiču ili navode bilo koju

¹⁹⁶ NNMU, br. 5/2001.

¹⁹⁷ Jauk, Rafael, Neširenje nuklearnog oružja i suvremeno međunarodno pravo, Pravnik, sv. 47, br. 94, 2013., str. 111.

¹⁹⁸ Treaty on the Non – Proliferation of Nuclear Weapons, dostupno na: <https://treaties.unoda.org/t/npt>, pristupljeno: 15.1.2023.

¹⁹⁹ Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/25504>, pristupljeno: 15.1.2023.

²⁰⁰ Članak 9. stavak 3.

²⁰¹ Članak 1.

drugu nenuklearnu državu da proizvede ili na neki drugi način pribavi nuklearno oružje ili druge uređaje za nuklearne eksplozije, ili da vrši kontrolu nad tim oružjem ili uređajima za eksplozije.²⁰²

Nenuklearne države obvezuju se da ni od koga neće prihvatiti ni proizvoditi nuklearno oružje ili druge uređaje za nuklearne eksplozije ili kontrolu nad tim oružjem ili uređajima, bilo neposredno ili posredno te da neće tražiti niti primati bilo kakvu pomoć u proizvodnji nuklearnog oružja ili dr. uređaja za nuklearne eksplozije.²⁰³ U odnosu na nuklearne, zabranjuje im se proizvodnja ili stjecanje nuklearnog oružja ostvarenog vlastitim sredstvima. Pravne praznine pri određenju obaveza očituju se u činjenici da nuklearnim državama nije zabranjeno primanje pomoći u proizvodnji nuklearnog oružja, a nenuklearnim državama koje su stranke ugovora nije zabranjeno pružanje pomoći nenuklearnim državama koje nisu stranke ugovora. Izostanak općeprihvaćenog stajališta u kojem trenutku se proizvodnja nuklearnog oružja smatra započetom, omogućava nenuklearnim državama da konstruiraju sve dijelove eksplozivne naprave, a i dalje poštuju obveze preuzete Ugovorom.²⁰⁴ Ugovor jamči nenuklearnim državama da razvijaju, proizvode i upotrebljavaju nuklearnu energiju za miroljubive svrhe.

Nenuklearnim državama nameće se obveza prihvaćanja mjera za osiguranje provedbe Ugovora, čije provođenje nadzire Međunarodna agencija za atomsku energiju (eng. International Atomic Energy Agency – IAEA; u daljnjem tekstu: Agencija). Agencija je osnovana 1956. godine kao samostalna organizacija pod okriljem Ujedinjenih Naroda²⁰⁵. Dvije glavne uloge organizacije uključuju pružanje pomoći državama u razvoju nuklearne energije u miroljubive svrhe i sprječavanje zlouporabe civilne nuklearne energije za proizvodnju nuklearnog oružja, opreme za nuklearno oružje ili za nepoznate namjere²⁰⁶. Mjere zaštite uređuju se sporazumom o kojem će se pregovarati i koji se sklapa s Agencijom, bilo pojedinačno ili skupno, u skladu s Statutom organizacije. Nuklearne države nisu dužne podvrgnuti svoje civilne nuklearne programe mjerama zaštite, iz čega proizlazi da je primarni cilj Ugovora sprječavanje horizontalne proliferacije²⁰⁷. Mjere se primjenjuju na prijenos

²⁰² Ibid.

²⁰³ Članak 2.

²⁰⁴ Jauk, Rafael, loc.cit. (bilj. 197), str. 115.

²⁰⁵ The International Atomic Energy Agency, dostupno na:

<https://www.un.org/en/conf/npt/2015/pdf/IAEA%20factsheet.pdf>, pristupljeno 15.1.2023.

²⁰⁶ Članak 2. Statuta IEAE, dostupno na: <https://www.iaea.org/sites/default/files/statute.pdf>, pristupljeno: 15.1.2023.

²⁰⁷ Horizontalna proliferacija, odnosno proliferacija u širem smislu podrazumijeva povećavanje broja zemalja koje posjeduju nuklearno oružje. Proliferacija u užem smislu (vertikalna) podrazumijeva povećanje nuklearnog arsenala nuklearne zemlje koja već ima nuklearni status. Jauk, Rafael, loc.cit. (bilj. 197), str. 112.

nuklearnih materijala ili opreme od strane bilo koje države ugovornice, nuklearne ili nenuklearne, bilo kojoj nenuklearnoj državi, bila ona stranka ugovora ili ne. Iz navedenog proizlazi da će nenuklearna država koja nije stranka ugovora pri uvozu morati pristati na mjere zaštite na nuklearnom materijalu ili opremi. Dakle, Ugovor ne brani izvoz nuklearnih materijala ili opreme u države u kojima nije na snazi Sporazum o sveobuhvatnim mjerama zaštite, što se često ističe kao njegov nedostatak.²⁰⁸

Ugovorom je određeno da će se nakon proteka 25 godina od njegova stupanja na snagu sazvati konferencija na kojoj će se odlučiti ostaje li Ugovor na snazi neograničeno ili će se produljiti za određeno vrijeme.²⁰⁹ Na konferenciji održanoj u New Yorku 1995. odlučeno je da se produljuje neograničeno te da će se svakih 5 godina održati konferencija koja ima za cilj utvrditi što je učinjeno u prethodnom razdoblju glede implementacije i provedbe Ugovora među državama ugovornicama²¹⁰.

3.4.4. Savjetodavno mišljenje međunarodnog suda o dopustivosti nuklearnog oružja

Savjetodavno mišljenje²¹¹ dao je Međunarodni sud kao odgovor je na pitanje koje je postavila Opća skupština Ujedinjenih naroda: „Je li prijetnja ili korištenje nuklearnog oružja, pod bilo kojim uvjetima, dopuštena međunarodnim pravom?“²¹². Sud je u odgovoru konstatirao sljedeće:

- a) „niti običajno, niti ugovorno međunarodno pravo ne ovlašćuje posebno na prijetnju ili uporabu nuklearnog oružja“²¹³;
- b) „niti običajno, a ni ugovorno međunarodno pravo ne sadrže cjelovitu zabranu prijetnje ili upotrebe nuklearnog oružja kao takve“²¹⁴;

²⁰⁸ Jauk, Rafael, loc.cit. (bilj. 197), str. 117.

²⁰⁹ Članak 10. Ugovora o neširenju nuklearnog oružja.

²¹⁰ 1995 Review and Extension Conference, dostupno na: <https://www.iaea.org/topics/npt-review-conferences>, pristupljeno: 15.1.2023.

²¹¹ Dopustivost upotrebe nuklearnog oružja u oružanom sukobu od države, Savjetodavno mišljenje, I.C.J. Reports 1996., p. 226., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>, pristupljeno: 15.1.2023.

²¹² Točka 1. Savjetodavnog mišljenja.

²¹³ Paragraf 105A.

²¹⁴ Paragraf 105B.

- c) „nezakonita je ona prijetnja ili upotreba nuklearnog oružja koja je suprotna čl. 2 st. 4.²¹⁵ Povelje Ujedinjenih Naroda i koja ne zadovoljava sve uvjete iz čl. 51^{216,217};
- d) „prijetnja ili upotreba nuklearnog oružja morala bi također biti u skladu sa zahtjevima međunarodnog prava primjenjivog u oružanim sukobima, kao i s posebnom obavezama iz ugovora i drugih obećanja koja se izričito odnose na nuklearno oružje²¹⁸;
- e) „iz gornjih zahtjeva proizlazi da bi prijetnja ili uporaba nuklearnog oružja bila općenito suprotna pravilima međunarodnog prava primjenljivima u oružanim sukobima, a naročito s načelima i pravilima humanitarnog prava, ali s obzirom na sadašnje stanje međunarodnog prava i na elemente činjenica s kojima raspolaže, Sud ne može zaključiti bi li prijetnja ili uporaba nuklearnog oružja bila zakonita ili nezakonita u krajnjim uvjetima samoobrane, u kojima bi u pitanje došao sam opstanak države²¹⁹.

Poseban naglasak stavljen je na načelo razlikovanja boraca od neboraca, kao jedno od temeljnih načela međunarodnog humanitarnog prava. Sud je kategorički izjavio da „države nikada ne smiju učiniti civile objektom napada i stoga nikada ne smiju koristiti oružje koje nije u stanju razlikovati civilne od vojnih ciljeva²²⁰. Načelu zabrane uzrokovanja nepotrebnih patnji nije pridao pažnju, vjerojatno iz razloga smatrajući ga neprimjenjivim u području nuklearnog rata gdje se žrtve mogu brojati u desecima ili stotinama tisuća.

Mišljenje je Suda da dokle god postoje države koje posjeduju nuklearno oružje, općenita zabrana nuklearnog oružja ne bi bila učinkovita. U službenom zaključku, Sud je naveo kako „postoji obveza da se u dobroj vjeri nastave i privedu kraju pregovori koji vode nuklearnom razoružanju u svim njegovim aspektima, pod strogima i učinkovitim međunarodnim nadzorom²²¹, a koja obveza je istaknuta u članku 6. Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. Ovo tumačenje zajedno s ostatkom savjetodavnog mišljenja, jasno ukazuje na stav Suda da bi pregovori o instrumentima za uklanjanje nuklearnog oružja doprinijeli općem cilju potpunog razoružanja na isti način kao što je to učinjeno Konvencijama o biološkom i kemijskom oružju.

²¹⁵ Članak 2. stavak 4.: „Članovi se u svojim Međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima ujedinjenih naroda. Povelja Ujedinjenih naroda.“ (NNMU, br. 15/1993)

²¹⁶ Članak 51.: „Ništa u ovoj Povelji ne dira prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekog Člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje Međunarodnog mira i sigurnosti. Povelja Ujedinjenih naroda.“

²¹⁷ Paragraf 105C.

²¹⁸ Paragraf 105D.

²¹⁹ Paragraf 105E.

²²⁰ Paragraf 78.

²²¹ Paragraf 105F.

3.4.5. Međunarodni ugovor o zabrani nuklearnog oružja

Usporeni tempo globalnog nuklearnog razoružanja i stalni rizik od nuklearnog sukoba, potaknuo je skupinu nenuklearnih država i zagovornike civilnog društva da se počnu zalagati za napredak u nuklearnom razoružanju. Naponi tih zemalja doveli su do usvajanja Rezolucije L.41 „Napredovanje multilateralnih pregovora o nuklearnom razoružanju“ u okviru Opće skupštine Ujedinjenih naroda 27. listopada 2016. godine, kojom se nalaže početak pregovora o obvezujućoj zabrani. Veći dio pregovora završen je u iznimno kratkom roku, a sam tekst ugovora usvojen je 7. srpnja 2017. godine²²²²²³. Ugovor je otvoren za potpisivanje 20. listopada 2017., a stupio je na snagu 22. siječnja 2021., nakon što je prikupljeno 50 ratifikacija. Do 15. siječnja 2023. god., 92 države su potpisale Ugovor, a ratificiralo ga je njih 68.

Međunarodni ugovor o zabrani nuklearnog oružja prvi je globalno primjenjiv multilateralni sporazum o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnog oružja. Prvi je ugovor koji uključuje odredbe o pomoći u rješavanju humanitarnih posljedica uporabe i testiranja nuklearnog oružja. Nadopunjuje odredbe postojećih međunarodnih sporazuma o nuklearnom oružju, naročito Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa i sporazuma kojima se uspostavljaju zone bez nuklearnog oružja. Ugovor potvrđuje da je upotreba nuklearnog oružja protivna temeljnim načelima međunarodnog prava i zahtjevima javne savjesti te sveobuhvatno zabranjuje nuklearno oružje, a čija je zabrana utemeljena na osnovi međunarodnog humanitarnog prava.

Svaka država stranka obvezuje se da „nikada, ni pod kojim okolnostima“ neće:

- a) razvijati, testirati, proizvoditi, na drugi način stjecati, posjedovati ili skladištiti nuklearno oružje ili druge nuklearne eksplozivne naprave²²⁴;
- b) prenositi bilo kojem primatelju, bilo koje nuklearno oružje ili druge nuklearne eksplozivne naprave ili nadzor na takvim oružjem direktno ili indirektno te primiti takav prijenos ili kontrolu²²⁵;

²²² Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/tpnw/>, pristupljeno: 15.1.2023.

²²³ Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/209/73/PDF/N1720973.pdf?OpenElement>, pristupljeno: 21.1.2023.

²²⁴ Članak 1. točka 1. a).

²²⁵ Članak 1. točka 1. b), c).

- c) upotrijebiti ili prijetiti uporabom nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava²²⁶;
- d) pomagati, poticati ili navoditi, na bilo koji način, bilo koga da se upusti u aktivnosti zabranjene Ugovorom²²⁷;
- e) tražiti ili primati bilo kakvu pomoć, na bilo koji način, od bilo koga, kako bi se uključila u aktivnosti zabranjene Ugovorom²²⁸;
- f) dopustiti bilo kakvo stacioniranje, instaliranje ili raspoređivanje bilo kakvog nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava na svom teritoriju ili na bilo kojem mjestu pod njenom nadležnosti ili kontrolom²²⁹.

U svrhu eliminacije nuklearnog oružja, svaka država u roku 30 dana nakon što je postala stranka Ugovora, dužna je podnijeti deklaraciju Glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. U deklaraciji država navodi je li ranije imala u vlasništvu ili posjedu nuklearno oružje, ima li trenutno u vlasništvu ili posjedu nuklearno oružje te postoji li na teritoriju pod njenom jurisdikcijom ili kontrolom nuklearno oružje neke druge države.²³⁰ Ovisno o sadržaju deklaracije, država poduzima daljnje propisane korake. Država koja nije imala u vlasništvu ili posjedu nuklearno oružje u trenutku usvajanja Ugovora, a ima sklopljen Sporazum o sveobuhvatnim zaštitnim mjerama s Međunarodnom agencijom za atomsku energiju, mora ostati stranka tog Sporazuma. U slučaju nepostojanja takvog Sporazuma, država je dužna zaključiti ga u roku 18 mjeseci od dana kada je postala stranka ugovora.²³¹ Država stranka koja je imala u vlasništvu ili posjedovala nuklearno oružje nakon usvajanja ugovora i uništila ga prije pristupanja istom, dužna je surađivati s međunarodnim tijelom ovlaštenim za kontrolu nepovratne eliminacije nuklearnog oružja. Također, mora sklopiti Sporazum s Agencijom. Svrha sporazuma je omogućavanje efektivnog nadzora Agenciji nad nuklearnim postrojenjima i materijalom, kako bi se osigurala njihova upotreba u isključivo miroljubive svrhe. Država koja ima u vlasništvu, posjeduje ili kontrolira nuklearno oružje u trenutku kad postaje stranka Ugovora mora odmah ukloniti oružje iz operativnog statusa. Također, dužna je uništiti ga što je prije moguće, ali ne kasnije od roka koji će se utvrditi na pravom sastanku država stranaka.²³² Država stranka koja ima nuklearno oružje na teritoriju druge države mora osigurati

²²⁶ Članak 1. točka 1. d).

²²⁷ Članak 1. točka 1. e).

²²⁸ Članak 1. točka 1. f).

²²⁹ Članak 1. točka 1. g).

²³⁰ Članak 2.

²³¹ Članak 3.

²³² Članak 4., stavak 1. i 2.

uklanjanje istog što je prije moguće, ali ne kasnije od roka koji će se odrediti na prvom sastanku država stranaka.²³³

Ugovor prepoznaje patnju i štetu nanесenu žrtvama upotrebe i testiranja nuklearnog oružja, jednako kao i njihov utjecaj na autohtone narode i okoliš. Iz tog razloga, države stranke su dužne na području pod vlastitom jurisdikcijom žrtvama pružiti odgovarajuću medicinsku skrb, rehabilitaciju, psihološku pomoć te osigurati njihovu socioekonomsku uključenost u društvo. Država stranka čiji je teritorij kontaminiran korištenjem ili testiranjem nuklearnog oružja, dužna je poduzeti mjere za ekološku sanaciju pogođenih područja.²³⁴

Iako zabranjuje posjedovanje nuklearnog oružja, ni jedna država koja ga posjeduje, nije stranka Ugovora te stoga nije vezana njegovim odredbama niti za njih postoji obveza razoružanja. Upravo iz tog razloga postoji strah da će Ugovor ostati samo simboličan te da neće imati nikakvu korisnu ulogu u nuklearnom razoružanju. Međutim, države zagovornice Ugovora tvrde da će, dugoročno gledano, odredbe imati moralan učinak i stvoriti pritisak na nuklearne države i njihove saveznike da promijene percepciju. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda, Antonio Guterres, sugerirao je da stupanje na snagu Ugovora predstavlja „vrhunac svjetskog pokreta za privlačenje pozornosti na katastrofalne humanitarne posljedice bilo kakve uporabe nuklearnog oružja te ukazuje na smislenu usmjerenost prema njegovom potpunom uklanjanju, koja ostaje najveći prioritet glede razoružanja u okviru Ujedinjenih naroda“.²³⁵

4. ZAKLJUČAK

Polazeći od dva temeljna načela, načela razlikovanja civila i boraca te načela zabrane prouzrokovanja nepotrebnih patnji, izvode se osnovna pravila prilikom odabira sredstava i metoda ratovanja. Međutim, cilj humanizacije oružanih sukoba, nije ostvarim samo putem općenitih pravila. Stoga, pravni okvir međunarodnog prava oružanih sukoba sadrži niz pravila običajnog i ugovornog prava koja zabranjuju ili ograničavaju upotrebu specifičnih vrsta oružja. Upotreba određenog oružja u oružanom sukobu može se zabraniti u potpunosti ili se može ograničiti u određenim situacijama. U slučaju nepostojanja pravila za pojedini slučaj, stranke oružanog sukoba trebaju uvijek imati na umu da njihovo djelovanje mora biti u skladu s

²³³ Članak 4., stavak 4.

²³⁴ Članak 6., stavak 1. i 2.

²³⁵ Mills, Claire, Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, Research Briefing, House of Commons Library, 2022., no. 7986, str. 9., dostupno na: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7986/CBP-7986.pdf>

načelima čovječnosti i zahtjevima javne savjesti, kao minimuma utvrđenog Martensovom klauzulom.

Međunarodno pravo oružanih sukoba temelji se na obvezama koje države preuzimaju svojim dobrovoljnim pristankom te na obvezama koje proizlaze iz običajnog prava. Kako Vijeće sigurnosti zbog prava veta svojih stalnih članica ne može uvijek utjecati na države da poštuju postojeće obveze, stvarna primjena pravila ovisi *de facto* o spremnosti država.

Postojeća pravila primjenjiva na oružane sukobe predstavljaju povijesne prekretnice i važan korak ka ostvarenju krajnjeg cilja, globalnog razoružanja. Međutim, napredak znanosti i tehnologije dovodi do unapređenja postojećeg i razvoja novog oružja, a samim time postoji mogućnost da postojeća pravila neće biti dostatna za regulaciju novonastalih situacija. Kako bi učinkovito odgovorilo na novonastale situacije tijekom oružanih sukoba, preveniralo nehumane posljedice te spriječilo daljnju proliferaciju oružja, potrebna je široka suradnja članova međunarodne zajednice na neprestanom usavršavanju sustava međunarodnog prava oružanih sukoba.

LITERATURA

KNJIGE:

1. Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar, Seršić, Maja, Vukas, Budislav, Međunarodno pravo 3, Zagreb, 2006.
2. Bokan, Slavko, Čizmek Ankica, Ilijaš Boris, Jukić Ivan, Orehovec Zvonko, Radalj Željko, Oružja za masovno uništenje: nuklearno – kemijsko – biološko i toksinsko oružje, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004.
3. Priredili: Davorin Lapaš i Trpimir M. Šošić, Suradnici: Božidar Bakotić, Vladimir Ibler, Maja Seršić, Nina Vajić, Budislav Vukas, Međunarodno javno pravo: izbor dokumenata, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2005.

ČLANCI:

1. Galli, Toma, „Universalization on the Convention on the Prohibition of antipersonnel Mines: Its foundations, current status and the future.“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, sv. 57, br. 2, 2007.
2. Galli, Toma, The Road to the New Protocol on Explosive Remnants of War, Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu, sv. 55, br. 5, 2005.
3. Galli, Toma, Kasetno streljivo: predrasude ili stvarna prijetnja, Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu, sv. 57, br. 6., 2007.
4. Goldblat, Jozef, The Biological Weapons Convention: An overview, <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400084679a.pdf>

5. Haines, Steven, 1907 Hague Convention VIII Relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, *International Law Studies* 412, vol. 90, 2014.
6. Jauk, Rafael, Neširenje nuklearnog oružja i suvremeno međunarodno pravo, *Pravnik*, sv. 47, br. 94, 2013.
7. Mills, Claire, Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, Research Briefing, House of Commons Library, 2022., no. 7986,
<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7986/CBP-7986.pdf>
8. Ostojić, Jerolim, Pravna zaštita od nuklearnog oružja s naglaskom na zaštitu morskog okoliša, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, sv. 45, br. 3, 2008.
9. Prevendar M., Republika Hrvatska i provedba Ottawske konvencije – uništavanje zaliha protupješačkih mina, *Polemos* 4 (2001.), <https://hrcak.srce.hr/file/4828>
10. Sheldon, Jill M., Nuclear Weapons and the Laws of War: Does Customary International Law Prohibit the use of Nuclear Weapons in all Circumstances?, *Fordham International Law Journal*, sv. 20, Issue 1, Article 5, 1996.,
<https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol20/iss1/5/>

MEĐUNARODNI UGOVORI:

1. Petrogradska Deklaracija, Saint Petersburg, 1868., <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/declaration1868>
2. Treća haaška deklaracija, Haag, 1899., <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=F5FF4D9CA7E41925C12563CD0051616B>
3. Osmo haaška konvencija, Haag, 1907., na <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/215-IHL-23-EN.pdf>
4. Povelja Ujedinjenih Naroda, San Francisco, 1945., (NNMU, br. 15/1993.)
5. Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (PROTOKOL I), (NNMU, br. 5/1994)
6. Statut Međunarodne agencije za atomsku energiju, 1957.,
<https://www.iaea.org/sites/default/files/statute.pdf>
7. Ugovor o Antartiku, 1959.,
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20402/volume-402-I-5778-English.pdf>
8. Ugovor o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, svemiru i pod vodom, Moskva, 1963., https://media.nti.org/documents/ptbt_partial_test_ban_treaty.pdf
9. Ugovor o načelima koja uređuju djelatnosti država na istraživanju i iskorištavanju svemira, uključujući Mjesec i druga nebeska tijela, 1967.,
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20610/volume-610-I-8843-English.pdf>
10. Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, 1968., (NNMU, br. 5/2001.)
11. Ugovor o zabrani postavljanja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje na dno oceana i mora i u njihovo podzemlje, 1971.,
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20955/volume-955-I-13678-English.pdf>
12. Konvencije o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) oružja i toksičnog oružja te o njegovom uništenju, 1972., (NNMU, br. 12/1993.)

13. Protokol o fragmentima koji se ne mogu otkriti (Protokol I), 1980., (NNMU, br. 13/2001.)
14. Protokol o zabrani ili ograničavanju uporabe mina, mina iznenađenja ili drugih naprava (Protokol II), 1980., (NNMU, br. 13/2001.)
15. Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe zapaljivog oružja (Protokol III), 1980., (NNMU, br. 13/2001.)
16. Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje, stvaranja zaliha i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju, 1993., (NNMU, br. 4/1995.)
17. Protokol o osljepljujućem laserskom oružju (Protokol IV), 1995., (NNMU, br. 4/2002.)
18. Izmijenjeni Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja i drugih naprava, 1996., (NNMU, br. 4/2002.)
19. Tehnički prilog uz Izmijenjeni Protokol o zabrani ili ograničenju uporabe mina, mina iznenađenja i drugih naprava, 1996., (NNMU, br. 4/2002.)
20. Ugovor o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa, 1996., (NNMU, br. 1/2001.)
21. Dopustivost upotrebe nuklearnog oružja u oružanom sukobu od države, Savjetodavno mišljenje, I.C.J. Reports 1996., p.226., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>
22. Konvencija o zabrani uporabe, stvaranja zaliha, proizvodnje i prijenosa protupješačkih mina i o njihovu uništenju, Ottawa, 1997., (NNMU, br. 7/1998.)
23. Odluka o osnivanju Nacionalnog povjerenstva za provedbu Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje, gomilanja i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju ,1997., (NN 65/1997.)
24. International Committee of the Red Cross, Banning Anti-personel Mines, Ottawa Treaty Explained, 1998.,
https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0702_ottawa_explained.pdf
25. Ženevski međunarodni centar za humanitarno razminiranje (GICHD), Explosive Remnants of War: A Threat Analysis, Ženeva, 2002.
26. Protokol o eksplozivnim ostacima rata (Protokol V), 2003., (NNMU, br. 11/2004.)
27. Final Report / Zagreb Progress Report, Zagreb, 2005.,
https://old.apminebanconvention.org/fileadmin/APMBC/MSP/6MSP/final_report/6MSP_Final_Report_5April06_e.pdf
28. Konvencija o kazetnom streljivu, 2008., (NNMU, br. 5/2009.)
29. Dubrovnik Action Plan, Dubrovnik, 2008., dostupno na:
https://www.clusterconvention.org/files/action_plans/DAP-English.pdf
30. Rezolucija 2118, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, 2013.,
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf
31. Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda, (NNMU, br. 5/2001.)
32. Međunarodni ugovor o zabrani nuklearnog oružja, 2021., <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/209/73/PDF/N1720973.pdf?OpenElement>